

Károli Gáspár Református Egyetem
Károli Interdiszciplináris Akadémia

KÁROLI GÁSPÁR
REFORMÁTUS
EGYETEM

Portfólió

Alapjogok Európában – különös tekintettel a vallásszabadságra

Konzulensek:

Dr. Kovács Réka Eszter

Családvédelem – középpontban a gyermek
(CSAK a gyermek) képzési műhely
műhelyvezető-helyettese

Dr. Nádor Koppány Zsombor

Európa helye a világban képzési műhely
vezetője

Készítették:

Csobán Zsófia

Családvédelem – középpontban a gyermek
(CSAK a gyermek) képzési műhely

Kopfer Noémi

Európa helye a világban képzési műhely

Kramli Kinga

Európa helye a világban képzési műhely

Tóth Emese

Családvédelem – középpontban a gyermek
(CSAK a gyermek) képzési műhely

Tartalomjegyzék

I. Előszó.....	4
1. Bevezetés az alapjogok tudományába.....	5
2. Bevezetés a vallásszabadság európai fejlődésébe és joggyakorlatába	6
3. Bevezetés a vallás és az értékközvetítés oktatásban betöltött szerepének vizsgálatába.....	7
4. Bevezetés a vallás pszichológiai aspektusaiba és közösségformáló erejébe.....	7
II. Kopfer Noémi: Az alapjogok elméleti alapjai, nemzetközi védelme és belső összefüggései9	
1. Emberi jogok, állampolgári jogok, alapjogok – mi a különbség?.....	9
2. Nemzetközi dokumentumok az alapjogok védelme és érvényesítése érdekében	10
3. Az alapjogok jellemzői és generációi.....	12
3.1 Az emberi méltósághoz való jog.....	13
3.2 A vallásszabadság joga.....	15
4. Az alapjogok, mint alkotmányos értékek és korlátok	16
4.1 Az emberi méltósághoz és a vallásszabadsághoz való jog viszonya	17
4.2 A vallásszabadság és a szólásszabadság konfliktusa	18
III. Kramli Kinga: A vallásszabadság Európában a II. Vatikáni Zsinat és a joggyakorlat tükrében.....	21
1. Bevezetés.....	21
2. A vallásszabadság történeti gyökerei Európában.....	22
3. A II. Vatikáni Zsinat relevanciája a vallásszabadság szempontjából.....	23
3.1 A Dignitatis Humanae Nyilatkozat: A fordulat.....	23
3.2 A vallásszabadság tartalma a Zsinat felfogásában	24
3.3 Az állam és egyház viszonyának újraértelmezése.....	24
3.4 Relevancia az Európai Joggyakorlatban	24
4. Az európai jogrendszer alapjai	25
4.1 A vallásszabadság jogi keretei napjainkban Európában	27
4.2 Joggyakorlat és esettanulmányok: A vallásszabadság napjainkban.....	28
5. Vallásszabadság Magyarország jogrendjének tekintetében	30
6. Összegzés	32
IV. Tóth Emese: A vallásszabadság és értékközvetítés szerepe az oktatásban.....	33
1. Bevezetés.....	33
2. A gyermek természetes vágya, hogy közösséghez tartozzon.....	33
3. A társadalom és az oktatás	35
3.1 Értékközvetítés és vallás kapcsolata az oktatásban.....	36
3.2 Vallásszabadság a magyar oktatási rendszerben	36
3.3 Oktatási intézmények fenntartása - a nemzeti köznevelésről szóló 2011. évi CXCV. törvény.....	38
3.4 Vallási szocializáció formái	38
3.5 Az óvodai nevelés szerepe az erkölcsi és közösségi értékek megalapozásában	39

3.6 Vallásos nevelés megszervezésének keretei az óvodában	40
4. Összegzés	41
V. Csobán Zsófia: A vallásszabadság jogi keretein túl: a vallás én- és közösségformáló erejének bemutatása	42
1. Bevezetés.....	42
2. A hierarchikus énrendszer modell.....	42
3. A vallásos lét pozitívumai	43
3.1 Az individuális szelf szintje	44
3.2 A kapcsolati szelf szintje.....	45
3.3 A kollektív szelf szintje.....	46
4. A vallásos lét negatívumai	48
5. Összegzés	51
VI. Utószó	52
1. Záró gondolatok az alapjogok tudományáról.....	53
2. Záró gondolatok a vallásszabadság európai fejlődéséről és joggyakorlatáról	54
3. Záró gondolatok a vallásszabadság és az értékközvetítés nevelésben betöltött szerepéről	55
4. Záró gondolatok: a hit és vallás integratív szemlélete a pszichológia szemüvegén keresztül	56
VII. Felhasznált források.....	58
1. Kopfer Noémi dolgozatához használt források.....	58
2. Kramli Kinga dolgozatához használt források	60
3. Tóth Emese dolgozatához használt források.....	62
4. Csobán Zsófia által felhasznált források	64

I. Előszó

Nehezen lehet az emberiség történetét, a társadalmak berendezkedését, vagy a világunk működését a vallás kereteinek, hagyományának és egyéb aspektusainak figyelmen kívül hagyásával értelmezni. A világ népességének döntő többsége tartja magát vallásosnak, így természetes, hogy a hit és a vallás áthatja a mindennapjainkat, illetve merőben formálja azt, ahogyan az emberi méltóságról gondolkodunk, kezeljük a jogi konfliktusokat, gyermeket nevelünk, vagy ahogy közösséget alkotunk.

Portfóliónkban a vallásszabadság, mint alapjog jelenségét jártuk körbe jogi, neveléstudományi és pszichológiai szempontból. A dolgozatokból kiderül, hogy a vallásszabadság és a hit olyan interdiszciplináris terület, amely a joggyakorlat mellett megjelenik az óvodai nevelés értékteremtő programjában, az erkölcsi és szocializációs nevelésben és fejlesztésben, illetve egyén- és közösségformáló ereje az egész társadalomra hatással van.

A fő kérdésünk az volt, hogy a vallás, mint az emberi létet jelentős mértékben átható jelenség vajon milyen módon formálja az életünket egyéni, közösségi és társadalmi szinten. Vizsgálatunk kiterjedt egészen az óvodás kezdve az európai társadalom civilizációjáig, kitekintéssel a vallási alapú diszkrimináció USA-ban való jelenlétére.

Portfóliónkban bemutatásra kerül az alapjogok háttere és jelentősége – különös tekintettel az emberi méltóságra – illetve a szabadságjogok, és ennek további elemei (Kopfer Noémi). A vallásszabadság mint alapjog emellett összeköttetésbe kerül az európai kultúrával, az európai jogrend kialakulásával és formálódásával, illetve a szekularizáció kérdésével – összességében a vallásszabadságot érintő kérdés vitatottabb aspektusaival (Kramli Kinga). A joggyakorlathoz kapcsolódva kerül bemutatásra a vallásszabadság és az értékközvetítés oktatásban betöltött szerepe (Tóth Emese), illetve az oktatás feladata a társadalmi integrációban és a kultúraadásban. Hiszen a vallás, mint az érzelmi, erkölcsi és az értékorientált közösségi nevelés egyik lehetséges alapköve, a családi nevelésben és az intézményi kereteken belül jelen lehet. A nevelés megszervezésének jogi lehetőségei pedig kulcsfontosságúak a kérdés vizsgálatakor. Portfóliónkban végül kitérünk a hit pszichológiai értelemben vett egyén- és közösségformáló erejére, különös tekintettel a vallás pozitív és negatív közösségi aspektusaira, a rítusok jelentőségére (Csobán Zsófia).

Összességében portfóliónkban arra törekedtünk, hogy rámutassunk arra, hogy a vallás és a hit merőben határozza meg a társadalmi berendezkedést és annak folyamatait, ezen keretrendszer nélkül a fentebb ismertetett jelenségek sokkal szerényebben értelmezhetőek.

1. Bevezetés az alapjogok tudományába

A XX. század történelmi tapasztalatai rávilágítottak arra, hogy a pusztán formális jogrend nem elegendő az egyén szabadságának és méltóságának védelméhez. Ez a folyamat a jogelméletben is paradigmaváltást eredményezett, amely a jogpozitivizmus kizárólagosságának megingását és a természetjogi szemlélet újbóli megerősödését hozta. A második világháborút követően ezért az emberi jogok eszméje és az alapjogok alkotmányos védelme a nemzeti és a nemzetközi jogfejlődés középpontjába került. Ennek eredményeként jöttek létre olyan nemzetközi dokumentumok és intézmények, amelyek célja és feladata az egyén védelme az államhatalommal szemben.

A jogtudomány azóta különbséget tesz a minden embert megillető emberi jogok, az állami hovatartozáshoz kötődő állampolgári jogok, valamint e kettő összefoglaló kategóriája, az alapjogok között. Az alapjogok nem csupán egyéni jogosultságok, hanem a demokratikus jogállam fundamentumai, amelyek korlátot szabnak az állami hatalomnak, miközben aktív védelmet és szolgáltatásokat is elvárnak tőle. A portfólió részletesen vizsgálja az alapjogok három generációját is.

A portfólió egyik központi elemét az emberi méltósághoz való jog képezi, amely mint „anyajog” minden más szabadságjog forrása és végső értelmezési kerete. A kutatás részletesen bemutatja, hogy e fogalom hosszú eszmetörténeti fejlődés eredménye. Gyökerei egészen a bibliai istenképűség tanításáig vezethetők vissza. A modern alkotmányos rendszerekben az emberi méltóság nem csupán deklarált alapelv, hanem konkrét jogértelmezési mérce is, és számos európai alkotmány kiemelt helyen rögzíti az emberi méltóság sérthetetlenségét.

Az „anyajogként” értelmezett emberi méltóságból kiindulva fokozatosan alakultak ki azok a különböző szabadságjogok, amelyek mind arra hivatottak, hogy az egyén szabadon alakíthassa identitását és világnézetét. A sokféle meggyőződés és értékrend békés együttélésének biztosítása elképzelhetetlen olyan jogi keretek nélkül, amelyek garantálják a különböző vallások szabad kifejezését. A vallásszabadsághoz fűződő jog ennek egyik legösszetettebb és legérzékenyebb területe, mivel egyszerre érinti az egyén belső meggyőződését és a közösségi identitás kérdését. A vallásszabadsághoz való jog valamennyi lényeges garanciája részletes bemutatásra kerül, különös tekintettel a hit megválasztásának, gyakorlásának és kinyilvánításának szabadságára.

Az alapjogok a joggyakorlatban gyakran kerülnek összeütközésbe más alapvető jogokkal és alkotmányos értékekkel. Ilyen helyzetekben a jogalkalmazónak az arányosság és a szükségesség figyelembevételével kell mérlegelnie. Ennek fényében, a portfólió feltárja a

vallásszabadsághoz és az emberi méltósághoz fűződő jog, valamint a vallásszabadság és a szólásszabadság közötti lehetséges konfliktusokat.

2. Bevezetés a vallásszabadság európai fejlődésébe és joggyakorlatába

Minden alapjog végső forrása az élethez és az emberi méltósághoz való jog, amelyből minden más alapjog teljes szövevénye levezethető. E jogok hierarchiájában és történeti fejlődésében központi helyet foglal el a vallásszabadság, amely a pluralista, demokratikus társadalmak működésének elengedhetetlen előfeltétele. A gondolat-, lelkiismeret- és vallásszabadság biztosítja, hogy az egyén autonóm módon megválaszthatja, gyakorolhatja és kinyilváníthatja az etikai vagy vallási meggyőződését, mentesen az állami kényszersztől vagy társadalmi diszkriminációtól.

Európa hosszú és gyakran küzdelmes utat járt be a kényszerített vallási egységtől a tolerancián át, a modern jogi garanciáig. A portfolióban ezen szempontok is bemutatásra kerülnek három fő tengely mentén. A vallásszabadság eszméjének lassú kicsírázása az európai eszmetörténetben a történeti gyökerek tekintetében, annak elemzését foglalja magában, hogy miként formálta át az egyház önértelmezése és a modern világhoz való viszonya a vallásszabadságról alkotott jogi és teológiai diskurzust. Továbbá annak bemutatása, hogy a szekularizáció, a közrend védelme és a diszkriminációmentesség követelményei miként kerülnek olykor konfliktusba a vallási közösségek autonómiájával.

A vallásszabadság vizsgálata során nem kerülhetjük meg a kultúra és a hit közötti szerves összefüggést. Ez a gondolat különösen aktuális az Európai Unió integrációs törekvéseinek tükrében. Bár az európai integrációs folyamat deklarálta az „egység a sokféleségben” elvére épül, felmerül a kérdés: fenntartható-e ez az egység anélkül, hogy elismernénk a kereszténységet, mint az európai civilizáció egyik fundamentális építőelemét? A vallásszabadság védelme tehát nem csupán egy egyéni jog biztosítása, hanem válaszkérés arra a kérdésre, hogy mi tartja össze Európát a XXI. században.

A portfolió részét képező elemzés célja annak feltárása, hogy a vallásszabadság miért maradt napjainkban is az európai jogrend egyik legmeghatározóbb, egyben legvitatottabb alappillére. A történeti és normatív alapok áttekintésével arra keressük a választ, miként egyeztethető össze a vallási identitás megőrzése a modern, szekuláris jogállami keretekkel, és milyen szerepet játszanak ezek a dinamikák a közös európai jövő formálásában.

3. Bevezetés a vallás és az értékközvetítés oktatásban betöltött szerepének vizsgálatába

A vallásszabadsághoz és oktatáshoz való jog a modern demokratikus államok alapvető alkotmányos értékei közé tartoznak, és a magyar jogrendszerben ezek az alapjogok az Alaptörvényben rögzített garanciák révén jelennek meg. A vallásszabadsághoz fűződő jog biztosítja az egyének számára a vallás szabad megválasztásának, gyakorlásának, valamint a világnézeti meggyőződésüknek megfelelő neveléshez és oktatáshoz való jogát. Az oktatási rendszer működése ezért nem csupán pedagógiai vagy társadalmi kérdés, hanem egyben jogi keretek között megvalósuló tevékenység is, amelyben az állam és a vallási közösségek szerepe, együttműködése és autonómiája egyaránt megjelenik. A vallási nevelés és az értékközvetítés így olyan terület, amelyben a jogi szabályozás, a pedagógiai gyakorlat és a társadalmi elvárások egymással szorosan összefonódva alakítják az oktatás működését.

A vallás és az értékközvetítés ugyanakkor az emberi társadalmak működésének meghatározó tényezői is, amelyek szorosan kapcsolódnak a szocializáció folyamatához és a közösségi élet szerveződéséhez. A vallási nevelés pszichológiai és pedagógiai jelentősége különösen a gyermek korai fejlődési szakaszaiban válik hangsúlyossá. A közösséghez tartozás igénye, a normák elsajátítása és az erkölcsi orientáció kialakulása olyan jelenségek, amelyekben a vallási értékközvetítés meghatározó szerepet tölthet be.

A portfólió a vallási nevelés és az értékközvetítés összefüggéseit jogi, neveléstudományi és pszichológiai szempontból vizsgálja meg. Ennek keretében szó esik a közösségi beilleszkedés és a normakövetés fejlődéslélektani alapjairól, az oktatás társadalomban betöltött funkcióiról, valamint a vallásszabadság jogi kereteiről a magyar köznevelési rendszerben. Portfóliónk kiemelt figyelmet fordít az óvodai nevelés szerepére az erkölcsi és közösségi értékek megalapozásában, illetve a vallási szocializáció különböző színtereit és sajátosságait is vizsgálja. A kutatás arra hivatott, hogy bemutassa, hogy a vallási értékközvetítés milyen módon hat az egyén fejlődésére, a közösségi identitás kialakulására, valamint a társadalmi integráció folyamatára.

4. Bevezetés a vallás pszichológiai aspektusaiba és közösségformáló erejébe

A vallás és a hit pszichológiai vetületeinek figyelmen kívül hagyásával az emberi működés és társas dinamikák sokkal hiányosabban értelmezhetőek. A vallásszabadság pszichológiai aspektusainak vizsgálata merőben hat ki az emberi viselkedés alaposabb megértésére, így a hit nem csupán teológiai kérdés, hanem az emberi működés feltérképezésének egyik biztos alapja is.

A portfólió ezen részének fókuszában a pszichológiai folyamatok vizsgálata áll, kezdve az egyéntől egészen a közösségek és társadalmak működésmódjáig. A vallás hatással van az énképünkre, a személyiségfejlődésünkre, a kapcsolatainkra, azonban a portfólió társadalmi kérdéseinek fókuszát vizsgálva mégis az a fő kérdés, hogy a hit milyen módon formálja a társadalmunkat. Éppen ezért emelkedik ki a vallás a „magánügy” kategóriájából, és kap egy sokkal holisztikusabb megközelítést a portfólióban, ahol a hit bár a személyes megélések szintjén is hat, mégis a közösségformáló ereje, pozitív és negatív hatásai kapják a legfőbb hangsúlyt.

A vallás pszichológiai hatásai az én három szintjén kerülnek bemutatásra: az individuális szelf, a kapcsolati szelf és a kollektív szelf szintjén. Ezt a három szintet Sedikides és Brewer határozta meg a hierarchikus énrendszer modelljében, ahol az egyén énjét három részre osztották, majd megállapították azokat a pszichológiai szükségleteket, amelyek az egyén énjének ezeken a bizonyos szintjein elégülnek ki. Például a valahová tartozás pszichológiai szükséglete a kollektív szelf, a közösség szintjén tud csak igazán kielégülni.

Emellett szó esik a vallásos lét pszichológiai pozitívumairól és negatívumairól. A portfólió többek között vizsgálja a vallásosság közösségi aspektusából származó pszichológiai pozitívumokat, amelyek Tajfel szociális identitás elméleti keretén belül kapnak egy egészségpszichológiai megvilágítást. Szintén a hit és közösség kapcsán esik szó a rítusok közösségformáló erejéről, csoportokat alakító hatásáról. Ezzel szemben megjelennek a vallásos léttel járó negatívumok, így a radikalizáció pszichológiai háttere, illetve a diszkrimináció hatása a pszichére és mentális egészségre, különös tekintettel az Európában és az Amerikai Egyesült Államokban végzett kutatásokra.

II. Kopfer Noémi: Az alapjogok elméleti alapjai, nemzetközi védelme és belső összefüggései

1. Emberi jogok, állampolgári jogok, alapjogok – mi a különbség?

Az emberi jogok eszméje azért a második világháborút követő időszak után vált meghatározóvá¹, mert annak borzalmai radikálisan megkérdőjelezték azt a jogfelfogást, amely szerint a jog kizárólag az állam által alkotott és érvényesített normák összessége. A jogpozitivismus klasszikus felfogása ugyanis elválasztja a jogot az erkölctől, és a totalitárius rendszerek éppen ezt a szemléletet használták ki. A legsúlyosabb jogsértések „törvényes” keretek között történtek: a jogfosztás, a diszkrimináció és a népirtások mind jogszabályokra hivatkozva zajlott. Ez rávilágított arra, hogy a jogpozitivisták felfogás könnyen a hatalom eszközévé válhat, hiszen nem tartalmaz olyan belső mércét, amely alapján megítélhető lenne egy jogszabály igazságossága vagy az emberi méltósággal való összeegyeztethetősége. E tekintetben a második világháború utáni emberi jogi fordulat a jogtudomány önkritikájaként² is értelmezhető: annak felismeréseként, hogy a pusztán formális jogkövetés önmagában nem nyújt védelmet az önkény ellen. A jogok mögött húzódó alapvető értékek a pozitivisták keretek között kiüresedtek, mivel az államhatalom által alkotott jog képes volt felülmúlni azokat.

Az emberi jogok eszméje egyfajta „jogon túli” mérceként jelent meg, amely az állami jogalkotást megelőző és attól független erkölcsi alapokra épül. Ezek az emberi méltóságból fakadó, minden embert megillető, veleszületett és elidegeníthetetlen jogosultságok, amelyek nem az állam elismeréséből származnak, hanem az emberi léthez tapadnak, és ezért függetlenek az állampolgárságtól, a nemtől, a vallási vagy a világnézeti hovatartozástól. Az emberi jogok nem jogalkotói döntés eredményeként keletkeznek, így a lényegük nem korlátozható politikai érdekek mentén. E jogosultságok univerzálisak, vagyis az egész emberiségre kiterjednek, és alapvető céljuk az egyén személyének, szabadságának és egyenlőségének védelme. Ennek az elvnek a gyakorlati érvényesülése tükröződik abban is, hogy az emberiség és a háborús bűncselekmények elkövetőinek felelősségre vonása az emberi jogok megsértésének elismerésén alapult.

Az állampolgári jogok azon alapvető jogosultságok, amelyek egy adott államhoz való jogi és politikai hovatartozásból fakadnak, és elsősorban az állam és polgárai közötti kapcsolat kereteit határozzák meg. Míg az emberi jogok minden emberi lényt megilletnek, addig az

¹ KONDOROSI Ferenc: Globalizáció és emberi jogok, az emberi jogok jövője. In: TÓTH Judit – LEGÉNY Krisztián (szerk.): Összehasonlító alkotmányjog. Budapest, CompLex Kiadó, 2006. 491-492. p.

² GYÓRFI Tamás: A kortárs jogpozitivismus perspektívái. Miskolc, Bíbor Kiadó, 2006. 73-74. p.

állampolgári jogok kifejezetten az adott ország polgáraihoz kötődnek, így sajátos közjogi jogviszonyt fejeznek ki. E jogok körébe tartoznak a választójog, a közéletben való részvétel joga, a közhivatal viselésének joga. Az állampolgári jogok az egyéni részvételt, a közösségi önrendelkezést és az államhoz fűződő lojalitást fejezik ki.

Az alapjogok kategóriája az emberi és az állampolgári jogok összessége. Az előbbi keretébe sorolhatóak azok a jogok, amelyek közvetlenül az emberi létből fakadnak, így az emberi méltósághoz való jog. Az utóbbi körébe tartoznak az állampolgársághoz köthető jogok, mint a választójog. Az alapjogok jogosultja az egyén, kötelezettje pedig az állam³.

2. Nemzetközi dokumentumok az alapjogok védelme és érvényesítése érdekében

Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatát⁴ 1948. december 10-én az Egyesült Nemzetek Szervezetének (a továbbiakban: ENSZ) harmadik közgyűlése fogadta el, és e nap azóta világszerte az emberi jogok napjaként⁵ ismert. Az ENSZ egy nemzetközi szervezet, amelyet 1945-ben 51 állam alapított azzal a céllal, hogy elősegítse a nemzetközi béke és biztonság fenntartását, erősítse a nemzetek közötti együttműködést, valamint támogassa a társadalmi fejlődést, a jobb életszínvonal megteremtését és az emberi jogok érvényesülését⁶. A dokumentum jelentősége annak egyetemességében rejlik, amely azt fejezi ki, hogy az abban rögzített jogok minden embert megilletnek, valamint a kötelezettek körének kijelölése nem pusztán jogi vita kérdése. Ettől kezdve az emberi jogok szabályrendszere kilépett az állami szuverenitás keretéből.

Az Emberi Jogok Európai Egyezménye⁷ egy 1950-ben az Európa Tanács által elfogadott nemzetközi szerződés, amelyben a tagállamok kötelezettséget vállalnak az emberi jogok és alapvető szabadságok biztosítására. Az Európa Tanács egy 1949-ben alapított, 46 tagországot számláló nemzetközi szervezet, amelynek fő célja az emberi jogok, a demokrácia és a jogállamiság védelme. E nemzetközi dokumentum alapján jött létre az Emberi Jogok Európai Bírósága (a továbbiakban: EJEB), amelynek feladata az egyén jogainak védelme az államokkal szemben, amennyiben azok megsértik az egyezményben rögzített jogokat. Az EJEB-hez forduló kérelmező a keresetét kizárólag olyan állam ellen nyújthatja be, amely az Emberi Jogok Európai Egyezményének részese. További feltétel, hogy az indítványozó

³ Elérhető: <https://lexikon.uni-nke.hu/szocikk/alapveto-jogok/> [2026. 01. 31.]

⁴ Elérhető: <https://www.coe.int/hu/web/compass/the-universal-declaration-of-human-rights-full-version-> [2026. 01. 31.]

⁵ SÁRI János – SOMODY Bernadette: Alapjogok. 4. átdolgozott kiadás, Budapest Osiris Kiadó, 2008. 23-25. p.

⁶ ENSZ honlapja. Elérhető: <https://unis.unvienna.org/unis/hu/topics/the-un-in-general.html> [2026. 01. 31.]

⁷ Elérhető: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_hun [2026. 01. 31.]

személyesen és közvetlenül elszenvédője legyen az állított jogsértésnek, valamint, hogy előzetesen kimerítse az adott országban rendelkezésre álló valamennyi jogorvoslati lehetőséget, és kérelmét a jogerős határozat meghozatalától számított négy hónapon belül nyújtsa be⁸. Az EJEB jogsértést megállapító ítéletei kötelező erejűek az érintett államokra nézve. E bíróság létrehozása azért jelentős, mert nemzetközi szinten elsőként biztosított közvetlen jogorvoslati lehetőséget az emberek számára.

A Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya⁹ az emberi jogok védelmének másik fontos dokumentuma, amelyet az ENSZ 1966-ban fogadott el, és 174 állam deklarálta. Az egyezségokmány célja, hogy biztosítsa az egyének alapvető szabadságait és jogait, valamint korlátokat állítson az állami hatalommal szemben. Egyik leglényegesebb újítása, hogy létrehozott egy ellenőrző mechanizmust a jogok érvényesítésére. Ennek felügyeletét az ENSZ Emberi Jogi Bizottsága¹⁰ látja el, amely 1976-ban – az egyezségokmány hatálybalépésével együtt – kezdte el a működését. Az intézmény egyik célkitűzése a számonkérhetőség megteremtése: rendszeres jelentéseket kér a részes államoktól a vállalt kötelezettségek teljesítéséről. Emellett feladatának minősül a közös jogértelmezés biztosítása.

Az Európai Unió Alapjogi Chartája az uniós polgárok és az Európai Unió területén tartózkodó személyek alapvető jogait és szabadságait foglalja össze. A dokumentum az emberi méltóság, a szabadság és az egyenlőség közös európai értékein alapul. Az Alapjogi Charta 2009-ben a Lisszaboni Szerződés hatálybalépésével jogilag kötelező erőre emelkedett, és minden európai uniós intézményre, szervre, hivatalra és ügynökségre alkalmazandó. Az okmány a tagállamokra akkor vonatkozik, amennyiben az uniós jogot hajtják végre¹¹. Jelentősége abban rejlik, hogy segít megteremteni az Európai Unión belüli jogbiztonságot, és szigorú előírásai révén szavatolja az alapvető jogok tiszteletben tartását. Elsősorban az Európai Unió Bírósága hivatott biztosítani a Charta érvényesülését. Emellett az Európai Bizottság éves jelentésekkel ellenőrzi a dokumentum alkalmazását.

⁸ Emberi Jogok Európai Bírósága: Kérdések és válaszok. 5-7. p. Elérhető:

https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/Questions_Answers_HUN [2026. 01. 31.]

⁹ Elérhető: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=97600008.tvr> [2026. 01. 31.]

¹⁰ KÖRNYEI Ágnes: Emberi jogok a nemzetközi kapcsolatokban. 66-67. p. = Elérhető: [https://btk.ppke.hu/storage/tinymce/uploads/old/uploads/articles/4090/file/kornyei_agnes-emberi_jogok_a_nemzetkozi_kapcsolatokban\(1\).pdf](https://btk.ppke.hu/storage/tinymce/uploads/old/uploads/articles/4090/file/kornyei_agnes-emberi_jogok_a_nemzetkozi_kapcsolatokban(1).pdf) [2026. 01. 31.]

¹¹ EUR-Lex: Az Európai Unió Alapjogi Chartája. Elérhető: <https://eur-lex.europa.eu/HU/legal-content/summary/charter-of-fundamental-rights-of-the-european-union.html> 2026. 01. 31.]

3. Az alapjogok jellemzői és generációi

Az alapjogok az állam és az egyén közötti legfontosabb viszonyokat rendezik. Egyrészt korlátokat állítanak az állami hatalom elé a szabadság és önrendelkezés védelmében, másrészt állami szolgáltatások iránti igényeket alapoznak meg¹². Az alapjogokat sajátos garanciák biztosítják: csak akkor valósulhatnak meg, ha érvényesülésüket megfelelő jogvédelmi intézmények – alkotmánybíróság, bíróságok, ombudsman – szavatolják. Fontos megemlíteni, hogy az állam közvetítésével az alapjogok az egyének egymás közötti leglényegesebb viszonyaiban is realizálódnak.

Az alapjogokat többféleképpen lehet csoportosítani, de a legelterjedtebb szempont az, hogy mikor alakultak ki. Ez alapján három generációt¹³ szokás megkülönböztetni. Az első generációs jogok a XVII-XVIII. században a polgári forradalmak eszményeiként kerültek megfogalmazásra, és a személyi és politikai szabadságjogokat foglalják magukban. Negatív jogként is említhetjük őket, mivel a közhatalom elsődleges kötelezettsége az, hogy tartózkodjon a jogosultságok megsértésétől. „Éjjeliőr államként”¹⁴ definiálhatjuk ezt az állapotot, amely a felvilágosodás korának definíciója. E nemzedékhez tartozó jogok a hatalom korlátozására irányulnak: azt biztosítják, hogy a polgárok megőrizték szabadságukat és önállóságukat az állami beavatkozással szemben. Ilyenek a szólásszabadsághoz vagy a vallásszabadsághoz fűződő jogok, amelyeknek kiemelt célja, hogy mindenki szabadon élhessen és cselekedhessen.

A második generációs jogok a XIX. század végén, XX. század elején alakultak ki, és a gazdasági, szociális, kulturális jogok körébe tartoznak. Ezek már nemcsak a hatalom visszafogásáról szólnak, hanem kifejezetten elvárják az állam aktív beavatkozását¹⁵: a kormányzat feladata gondoskodni bizonyos intézményekről, szolgáltatásokról és juttatásokról, így például az egészségügyről és az oktatásról. E jogok érvényesülése elképzelhetetlen az állam tudatos, anyagi és szervezési szerepvállalása nélkül.

A harmadik generációs jogok a XX. század második felétől kezdve jelentek meg. Ezek jellemzően kollektív jogok, amelyek a nemzetközi közösség szolidaritására építve a globális problémák megoldására kívánnak választ adni. Ide sorolhatóak¹⁶ az egészséges környezethez való jog, a békéhez való jog, valamint egyes csoportok – kisebbségek, gyermekek, betegek –

¹² ZAKARIÁS Kinga: Az alapjogok fogalma. = Elérhető: <https://ijoten.hu/uploads/az-alapjogok-fogalma.pdf> [2026. 02. 02.]

¹³ SÁRI – SOMODY: i. m. 33., 42-44. p.

¹⁴ PONGRÁCZ Alex: Az állam gazdaságpolitikai szerepvállalásának változásai. = Elérhető: https://epa.oszk.hu/04200/04294/00019/pdf/EPA04294_pro_publico_bono_2017_3_168-195.pdf [2026. 02. 02.]

¹⁵ TÉGLÁSI András: Az alapvető jogokról általában. In: CSERNY Ákos (szerk.): Alkotmányjog. Budapest, NKE Szolgáltató Kft., 2013. 179-180. p.

¹⁶ BALOGH Zsolt – HAJAS Barnabás – SCHANDA Balázs: Alapjogok és alapvető kötelezettségek fogalma, értelmezése. Budapest, NKE, 2014. 20-23. p.

jogai. Egy szűkebb körük ugyan alapjogi jellegű, azonban ma még inkább csak elérendő célokat (például békéhez való jog) fogalmaznak meg, mintsem kikényszeríthető jogokat. Megvalósíthatóságuk nem biztosítható teljeskörűen, mivel kötelezettjük és tartalmuk nem egyértelműen tisztázott, valamint értelmezésük államonként változik.

Az alapjogokat meg lehet különböztetni alany szerint¹⁷ is. Egyrészt vannak olyanok, amelyek csak egyénileg gyakorolhatóak, ilyen az élethez való jog. Másrészt pedig megemlítendőek a kollektív alapjogok, erre példa a gyülekezési jog.

3.1 Az emberi méltósághoz való jog

Az emberi méltósághoz fűződő jog fogalmát és tartalmát még laikus nyelvtani értelmezéssel sem egyszerű meghatározni, tekintettel arra, hogy mind a méltóság, mind az e köré épített jog egyaránt szélesebb kört fog át, mint az egyén puszta létezése. Ahhoz, hogy megértsük azt, hogy e jog mire hivatott, megkerülhetetlen annak tisztázása, hogy miben is áll maga az emberi méltóság.

A méltóság a latin *dignitas* szó megfelelője, amely eredetileg társadalmi-állami rangot, státuszt¹⁸ jelentett. A fogalmát emberi méltósági értelemben először Cicero használta. Bár elismerte, hogy a méltóság az erkölcsi tekintélyből fakad, ezzel együtt vallotta, hogy létezik egy ettől független, a természetből eredő emberi méltóság – a *dignitas hominis* –, amelynek alapját a lélek és ez értelem adja. Ez a felfogás nem ismer szinteket, minden embert egyformán megillet, és ez tesz bennünket bármilyen élőlénynél magasabb rendűvé.

A keresztény szemlélet szerint az ember méltóságának alapja az istenképűség¹⁹ (*imago Dei*), vagyis az, hogy az Úr saját képmására teremtett bennünket. „*Isten újra szólt: Teremtsünk embert képmásunkra, magunkhoz hasonlónak. Ők uralkodjanak a tenger halai, az ég madarai, a háziállatok, a mezei vadak és az összes csúszómászó fölött, amely a földön mozog. Isten megteremtette az embert, saját képmására, az Isten képmására teremtette őt, férfinak és nőnek teremtette őket.*”²⁰ Ennélfogva, minden ember egyenlő, és mindenkit azonos méltóság illet meg. E méltóságfogalom magához a létezéshez kapcsolódik, amely a Teremtő Atyától kapott elidegeníthetetlen ajándék.²¹

¹⁷ TÉGLÁSI: i. m. 178. p.

¹⁸ BARCSI Tamás: Az emberi méltóság filozófiája. 2. p. = Elérhető:

<https://pea.lib.pte.hu/server/api/core/bitstreams/3041c4aa-3796-48e2-aa7c-1e344c05d927/content> [2025. 11. 27.]

¹⁹ ZAKARIÁS Kinga: Az emberi méltósághoz való jog. 2. p. = Elérhető: <https://ijoten.hu/uploads/az-emberi-meltosaghoz-valo-jog.pdf> [2026. 02. 03.]

²⁰ Teremtés könyve (Genézis) 1. fejezet 26-27. vers

²¹ NÁDOR Koppány Zsombor: Az Európai Unió céljai és értékei keresztény szemmel az emberi méltóság fogalmának tükrében. = Szent István Intézet. 2025. 02. 02. Elérhető: https://szentistvanintezet.hu/wp-content/uploads/2025/01/202410_Az_EU_celjai_es_ertekei_kereszteny_szemmel_1111-1.pdf [2025. 11. 27.]

Különösen figyelemre méltó az, hogy Jürgen Habermas szekuláris gondolkodóként elismeri²² azt, hogy a modern emberi méltóság fogalma nem az antik sztoicizmusban, hanem a zsidó-keresztény hagyományban, az istenképűség teológiai értelmezésében gyökerezik. Míg az antik világ csak az egyén kitüntetett helyét ismerte, addig a keresztény teológia kiemelte az abszolút értékét. Ez a szemlélet tette lehetővé a modern jogfejlődést és Immanuel Kant autonómiafogalmát.

Kant erkölcsfilozófiájában a méltóság az értelemmel bíró, morálisan cselekvő ember autonómiájának alapfogalmává válik²³. Az egyén méltósága abban ragadható meg, hogy képes saját maga számára kötelező erkölcsi törvényeket alkotni, és cselekvéseit ezek szerint irányítani. Ebből fakad a tisztelet egyetemes kötelezettsége, amely nemcsak önmagunkkal, hanem minden eszes lénnel szemben is fennáll. E gondolat legpregnansabb megfogalmazása a kategorikus imperatívusz egyik alapformulája: „*Cselekedj úgy, hogy az emberiséget mind saját személyedben, mind mindenki másében mindenkor egyúttal célként is kezeld, sohase pusztá eszközként.*”²⁴

Napjainkban az európai országok alkotmányainak középpontjában az emberi méltóság áll, amely minden más alapjog értelmezési keretétül szolgál. Ez a megközelítés Magyarország Alaptörvényében is tükröződik: „*Az emberi méltóság sérthetetlen.*”²⁵ Fogalma a második világháború szörnyűségei után vált kiemelkedő jelentőségű ideává, amely már az 1948-as Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának 1. cikkében²⁶ kifejezésre jut.

Az emberi méltóság anyajogként és a szabadságjogok forrásaként jelenik meg, ebből kifolyólag minden jog visszavezethető erre. A méltóság jogi védelme az embert pusztá létezésénél fogva megillető tisztelet biztosítására irányul, és alapvető célja a megaláztatás minden formájának kizárása, mind testi és erkölcsi sérelmek dimenziójában. Magában foglalja az egyén testi-lelki integritását, szellemi-erkölcsi személyiség önazonosságának megőrzését, cselekvési szabadságának és magánszférájának védelmét, az emberek közötti jogegyenlőséget, valamint a létfenntartáshoz szükséges minimum biztosítását.

Az emberi méltósághoz fűződő jog összegzéseként megállapíthatjuk, hogy az embert méltósága alapján különleges erkölcsi és jogi státusz illeti meg: a jogi védelem általános

²² NÁDOR: i. m. 5., 12. p.

²³ ZAKARIÁS Kinga: Az emberi méltósághoz való jog. = Elérhető: <https://ijoten.hu/uploads/az-emberi-meltosaghoz-valo-jog.pdf> [2026. 02. 03.]

²⁴ KANT, Immanuel: Az erkölcsök metafizikájának alapvetése. A gyakorlati ész kritikája. Az erkölcsök metafizikája. Budapest, Gondolat Kiadó, 1991. 62. p.

²⁵ Elérhető: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100425.atv> [2025. 11. 27.]

²⁶ Elérhető: <https://coe.int/hu/web/compass/the-universal-declaration-of-human-rights-full-version-> [2025. 11. 27.]

középpontjában annak biztosítása áll, hogy az egyén emberi mivoltát és önértékét senki ne vonhassa kétségbe. Ebből kifolyólag következik az a mindenki számára objektíven kötelező tisztelet, amelyet az egyén joggal elvárhat másoktól, és amely egyúttal bizonyos bánásmódok tilalmát, valamint az emberek közötti indokolatlan megkülönböztetés abszolút elutasítását is felöleli.

3.2 A vallásszabadság joga

A vallás fogalmát tág értelemben kell felfogni: olyan bizonyossággal vallott meggyőződésről van szó, amely a világmindenség eredetére és céljára vonatkozik. Vallásnak azt a világnézetet tekinthetjük, amely természetfelettire irányul, rendszerbe foglalt hitelvekkel rendelkezik, tanításai a valóság egészére kiterjednek²⁷, és amelyekhez sajátos magatartási normák, szokások, erkölcsi követelmények társulnak, így átfogják az emberi személyiség egészét. A meggyőződés az egyént lelkiismeretében kötelezi: ha valaki nem teljesíti a hitéből fakadó kötelezettségeket, az súlyos belső válságot idézhet elő.

A vallásszabadság kettős jellegű alapjog²⁸, amely egyszerre érvényesül az egyén és a közösség szintjén. Az individuális vallásszabadság körébe tartozó jogokat lezárja a vallási közösségek létrehozásának lehetősége. A vallásszabadság közösségi oldala – vagyis a hit másokkal együtt történő megélése, gyakorlása, tanítása – szintén az alapjogok védelme alatt áll.

A vallásszabadság egyik részjogosítványa a meggyőződés szabad megválasztása²⁹. Az állam és az egyház szétválasztásának elvéből következik, hogy az állam nem avatkozhat bele a polgár és vallási közössége közötti viszonyba, és az egyháztagság nem bírhat jogi jelentőséggel. A kormányzat feladata ehelyett az, hogy az egyén szabad döntését biztosítsa és védje.

A vallásszabadság szükségszerűen magába foglalja a negatív vallásszabadságot³⁰ is, amely egy másik jelentős garancia. Minden vallási vagy világnézeti választás együtt jár más meggyőzések elutasításával. Az Alaptörvény e szabadságnak a negatív oldalaként külön kiemeli a jogot arra, hogy valaki tartózkodjon meggyőződésének kinyilvánításától.

A kultuszszabadság³¹ felöleli a vallási szertartások végzését és az azokban való részvételt. Ide tartozik az a jog is, hogy munkajogviszonyban álló személyek vallási ünnepeiken

²⁷ 2011. évi CCVI. törvény a lelkiismereti és vallásszabadság jogáról, valamint az egyházak, vallásfelekezetek és vallási közösségek jogállásáról 7/A. § (2). Elérhető: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100206.tv> [2025. 11. 28.]

²⁸ SCHANDA Balázs: Keresztény kultúra – Állam és egyház – vallásszabadság: Tanulmányok a vallásszabadság és az állami egyházjog köréből. Budapest, Pázmány Press, 2022. 52-53. p.

²⁹ SCHANDA: i. m. 56-58. p.

³⁰ SCHANDA: i. m. 58-59. p.

³¹ SCHANDA: i. m. 59-61. p.

mentesülhessenek a munkavégzés alól. Lényeges eleme továbbá az istentiszteleti helyek létrehozása és fenntartása, következtetésképpen biztosítani kell a vallásgyakorlás tényleges lehetőségét állami intézményekben is, mint például a kórházakban vagy a büntetés-végrehajtási intézetekben.

A vallásszabadság alkotmányos védelme kiterjesztett értelmezésben³² nem korlátozódik a kultikus cselekmények és templomi szertartások körére, hanem az egyén teljes életvitelét átható meggyőződés szabadságát fogja össze. Ennek megfelelően a hitből fakadó cselekvések a jogrendben fokozott védelmet élveznek, mivel a jog az azok mögött álló belső meggyőződést védi. Így például a fegyveres katonai szolgálat lelkiismereti okból megtagadható, amely fegyver nélküli szolgálattal váltható ki. A vallásszabadság a szülői jogok körében is érvényesül, mivel meghatározhatják a gyermekük vallási nevelését.

A vallásszabadság lényeges pillére a vallási meggyőződés tanításának és terjesztésének joga³³. Az állam intézményvédelmi kötelezettsége alapján biztosítja a lehetőséget arra, hogy a vallási közösségek tanításaikat a semleges állami iskolákban is közvetíthessék. Ez a jog azonban nem merül ki a formális keretek között zajló oktatásra, hanem magában foglalja a meggyőződés informális átadását is, vagyis a családon vagy közösségen belüli tanítás és terjesztés formáját.

A vallásszabadság további fontos részjogosítványa a hátrányos megkülönböztetés tilalma. A vallásszabadságról szóló törvény szerint: „*A lelkiismereti vagy vallási meggyőződés megválasztása, elfogadása, kinyilvánítása és megvallása, továbbá annak megváltoztatása, illetve gyakorlása miatt senkit előny vagy hátrány nem érhet.*”³⁴

4. Az alapjogok, mint alkotmányos értékek és korlátok

Minden demokratikus jogállam abból indul ki, hogy a hatalom nem önmagáért van, hanem az ember szabadságát és jólétét szolgálja. Ahhoz azonban, hogy ez ne csupán elvi állítás maradjon, szükség van olyan jogi és intézményi biztosítékokra, amelyek megakadályozzák a hatalom túlkapásait. E garanciák legfontosabb elemei az alapjogok.

Az alapjogok olyan értékeket képviselnek, amelyek minden kormányzati tevékenység fölött állnak. Az emberi méltóság tisztelete, a szólásszabadság, a vallásszabadság vagy az egyenlőség elve olyan fundamentumok, amelyekhez minden más szabályozásnak igazodnia

³² SCHANDA: i. m. 64-66. p.

³³ SCHANDA: i. m. 67. p.

³⁴ 2011. évi CCVI. 1. § (3). Elérhető: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100206.tv> [2025. 11. 28.]

kell. Ezért mondhatjuk, hogy az alapjogok alkotmányos értékek: nem pusztán egyéni jogosultságokat rögzítenek, hanem kifejezik, milyen társadalomban kívánunk élni.

Az állam és az egyén kapcsolatát alapvetően alá-fölérendeltségi viszony jellemzi, amelyben az előbbi erőfölénnyel rendelkezik. Az alapvető jogok célja éppen ennek a kiegyensúlyozása: olyan garanciák megteremtése, amelyek az ember számára nagyobb védelmet és egyenlőbb pozíciót biztosítanak a hatalommal szemben. Legfontosabb funkciójuk az államhatalom korlátozása³⁵, amely kettős természetű. Az államnak egyrészt tartózkodnia kell attól, hogy megsértse az alapjogokat, így többek között, nem korlátozhatja önkényesen a szabadságjogokat. Ez az állam negatív intézményvédelmi kötelezettsége³⁶. Másrészt pedig a kormányzatnak aktívan gondoskodnia kell arról, hogy e jogok ténylegesen érvényesülhessenek, például biztosítania kell a bíróságok függetlenségét. Ehhez szükséges az állam tevőleges magatartása, így ez számít a pozitív intézményvédelmi kötelezettségének.

Felmerülhet azonban a kérdés: vajon az alapjogok abszolút érvényűek-e? A válasz nemleges. Bár léteznek olyan jogok, amelyeket semmilyen körülmények között nem lehet korlátozni – az emberi méltósághoz és az élethez való jog³⁷ –, a legtöbb alapjog más alkotmányos értékekkel kerülhet konfliktusba. Amíg az állam határozza meg az alapjogok tartalmát, addig ehhez szükséges, hogy rögzítse azok korlátozásának szabályait is. Mivel azonban ez elvont módon csak nehezen írható körül, az állam az alkotmányos keretek meghatározása mellett az Alkotmánybíróságra bízta a mérlegelés feladatát. Ennélfogva, ezen intézmény dönti el az egyes vitás ügyekben, hogy mi tekinthető az adott alapjog államilag védett és kikényszeríthető tartalmának, illetve terjedelmének. Az alapjog-korlátozás akkor alkotmányos, ha mások alapvető jogainak védelme, valamely alkotmányos elv érvényesülése, és az alkotmányra visszavezethető közérdekű cél érdekében történik.³⁸ Ezt az úgynevezett szükségességi-arányossági teszt³⁹ biztosítja, így a jogkorlátozás nem válik önkényessé.

4.1 Az emberi méltósághoz és a vallásszabadsághoz való jog viszonya

Alkotmányjogi megközelítés alapján valamennyi szabadságjog – így a vallásszabadság is – végső soron az emberi méltóság különböző aspektusait bontja ki. A méltóság lényege, hogy

³⁵ SÁRI – SOMODY: i. m. 33. p.

³⁶ 64/1991 (XII. 17.) AB határozat. Elérhető: <https://njt.hu/jogszabaly/1991-64-30-75> [2026. 02. 04.]

³⁷ 23/1990 (XI. 31.) AB határozat. Elérhető: <https://njt.hu/jogszabaly/1990-23-30-75> [2026. 02. 04.]

³⁸ BALOGH Zsolt: Alapjogok korlátozása az új alkotmányban. = Pázmány Law Working Papers folyóirat, Vol. 2. No. 19. 2011. 9-11. p.

³⁹ 30/1992. (V. 26.) AB határozat. Elérhető:

[https://net.jogtar.hu/getpdf?docid=992H0030.AB&targetdate=&printTitle=30/1992.+\(V.+26.\)+AB+határozat&getdoc=1](https://net.jogtar.hu/getpdf?docid=992H0030.AB&targetdate=&printTitle=30/1992.+(V.+26.)+AB+határozat&getdoc=1) [2025. 11. 26.]

az ember szabad döntéshozatalra képes lény, így joga van saját meggyőződését követni. Ebből adódik az, hogy mindenkit egyenlően kell kezelni attól függetlenül, hogy milyen vallást követ, vagy éppen nem követ. A vallásszabadság a méltóság konkrét megnyilvánulása: az ember méltóságát sértene, ha nem dönthetne szabadon a világnézetéről, és hitét nem gyakorolhatná. Ennek értelmében, az egyén önazonosságát és a világmindenséghez való viszonyát meghatározza vallási meggyőződése.⁴⁰

A vallásszabadságnak két szintje különíthető el: a belső szabadság azt jelenti, hogy mindenki szabadon hozhat döntést arról, hogy hisz-e valamiben, valamint melyik vallási közösséghez tartozik. Amíg ez az elem kizárólag a gondolatokra, hitre és lelkiismereti döntésekre korlátozódik, addig az állam semmilyen körülmény között nem avatkozhat közbe. A vallási meggyőződés az identitásképzés szerves része, így a hit elhagyására vagy megváltoztatására való kényszerítés nem pusztán jogsértés, hanem az emberi személyiség megalázása is. A külső szabadság a belső hit megnyilvánulása a kívülvilágban. Míg a gondolat szabad, a cselekvés már szembe kerülhet mások jogaival vagy a közrenddel. Ilyenkor a gyakorlatban a vallásszabadság és az emberi méltóság egyes aspektusai között konfliktus alakulhat ki.

Ilyen jellegű ellentét mutatkozik az orvosi beavatkozások vallási vagy lelkiismereti alapon történő visszautasítása esetén. Ez egy olyan dilemma, ahol az önrendelkezési jog – mint a méltóság része – és a vallási meggyőződés találkozik az élet védelmével. Ha egy cselekvőképes ember dönt a visszautasítás mellett, akkor a jog ezt általában tiszteletben tartja.

Hasonló típusú alkotmányos feszültség bontakozik ki a szülők világnézeti meggyőződésükön alapuló nevelési joguk gyakorlása során. A gondviselők e joga nem korlátlan, mivel a gyermek emberi méltósága és a „nyitott jövőhöz” való joga által behatárolt. A kiskorú ugyanis autonóm jogalany, akinek fejlődését és jövőbeli önrendelkezését az államnak védenie kell. Ezért problematikusak azok a vallási alapú nevelési gyakorlatok, amelyek a gyermek elől elzárják az általánosan elfogadott tudományos ismeretekhez való hozzáférést – például a kötelező iskolai oktatás egyes elemeinek elutasításával –, mivel ezek veszélyeztethetik szellemi fejlődését, tájékozottságát és későbbi önálló döntéshozatalát.

4.2 A vallásszabadság és a szólásszabadság konfliktusa

Az alapjog-konfliktusok közül a legmarkánsabb a vallásszabadság és a szólásszabadság közötti ellentét. Mindkettő jog az emberi méltóságban gyökerezik, és az egyén autonómiájának,

⁴⁰ SCHANDA Balázs – KRÚDY Domonkos: A vallási identitás, mint az emberi méltóság alapja: az emberi méltóság és a vallási önazonosság védelme. = Iustum Aequum Salutare folyóirat, Vol. 19. No. 4. 2023. 87-88. p.

önkifejezési lehetőségének biztosítását szolgálja. Ugyanakkor tartalmi kiterjedésük időnként egymás rovására érvényesülhet, amely szükségessé teszi a jogalkalmazói mérlegelést, és a kollíziós helyzetek feloldását.

A szólásszabadság a gondolatok, vélemények és meggyőződések közlésének jogát biztosítja, és a demokratikus társadalmi berendezkedés fundamentumának tekinthető⁴¹. Ennek keretében nem csupán az elfogadott vagy a népszerű, hanem a provokatív kijelentések is védelmet élveznek. A szólásszabadság mindenekelőtt magában foglalja a vélemény kialakításának szabadságát, vagyis azt a jogot, hogy az egyén saját meggyőződését külső befolyástól mentesen formálhassa meg. Ezzel szorosan összefügg a vélemény kifejezésének szabadsága, amely biztosítja, hogy a kialakított nézeteket az egyén különböző módokon – szóban, írásban vagy más kommunikációs formákban – szabadon közölhesse. A szólásszabadság része továbbá az információk megszerzéséhez és terjesztéséhez való jog, amely nemcsak a véleménynyilvánítás lehetőségét bővíti, hanem a társadalom tájékozottságát is szolgálja. Ez különösen fontos a demokratikus közélet működése szempontjából, hiszen a polgárok csak megfelelő információk birtokában képesek felelős döntéseket hozni.

A konfliktus alapja éppen az, hogy a szólásszabadság gyakorlása érintheti mások vallási érzékenységét. Egy hitről alkotott bíráló vélemény a szólásszabadság körébe tartozik, ugyanakkor a hívők ezt könnyen méltóságuk, illetve vallási szabadságuk sérelmeként élhetik meg.

A demokratikus társadalmakban azonban nem lehet cél az, hogy a szólásszabadság kizárólag a semleges vagy mindenki számára elfogadható kijelentésekre szűküljön, hiszen ezzel éppen a jog lényegét veszítené el. Másfelől a vallásszabadság védelme is szükséges, mivel a hit és a lelkiismeret az emberi személyiség legbelsőbb része. Ha a szólásszabadság korlátlanul érvényesülne, az könnyen vezethetne gyűlöletbeszédhez, vallási közösségek elleni uszításhoz. Ez már nem a vélemény szabad kifejezése⁴², hanem mások méltóságának és biztonságának nyílt megsértése, amely akár büntetőjogi következményeket is vonhat maga után.

Az európai joggyakorlat e feszültség kezelésére az arányosság elvét alkalmazza. Az Emberi Jogok Európai Bíróságának ítélkezési gyakorlata szerint a szólásszabadság a demokratikus társadalom egyik alapköve, de nem abszolút: az Emberi Jogok Európai

⁴¹ KOLTAY András: A szólásszabadság alapvonalai. = Elérhető:

<https://jak.ppke.hu/storage/tinymce/uploads/Koltay-Andras-PhD.pdf?u=1bZ7Sd> [2025. 11. 30.]

⁴² KOLTAY András: Az Emberi Jogok Európai Bírósága és a blaszfémia mint a szólásszabadság korlátja. Iustum Aequum Salutare folyóirat, Vol. 13. No. 1. 2017. 175-178. p.

Egyezményének 10. cikke⁴³ kifejezetten lehetővé teszi a jog korlátozását mások jogainak és szabadságainak védelme érdekében.

Összegzésképpen megállapítható, hogy a vallásszabadság és a szólásszabadság közötti konfliktus a pluralista társadalmak természetes velejárója. A jog feladata nem az egyik alapjog teljes felülírása a másik rovására, hanem egy olyan kiegyensúlyozott értelmezési keret kialakítása, amely egyidejűleg védi az egyéni autonómiát, a közösségi vallási identitást és a demokratikus társadalmi diskurzust.

⁴³ Elérhető: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99300031.tv> [2025. 11. 25.]

III. Kramli Kinga: A vallásszabadság Európában a II. Vatikáni Zsinat és a joggyakorlat tükrében

1. Bevezetés

Az alapjogok képezik a modern európai jogrendek alapját. Az alapjogok forrása az élethez és emberi méltósághoz való jog, melyből minden másik alapjog származtatható. Ezen jogok közül kiemelkedik a vallásszabadság, amely elengedhetetlen a pluralista, demokratikus társadalmak működéséhez. A gondolat-, lelkiismeret- és vallásszabadság biztosítja, hogy minden egyén szabadon választhasson, gyakorolhasson és kinyilváníthasson vallási vagy etikai meggyőződést anélkül, hogy az állam vagy mások kényszert gyakorolnának rá. Európa a vallási egységtől a tolerancián át a jogi garanciákig vezető utat járta be. Ma a vallásszabadság védelme túlmutat az egyéni meggyőződésen, és magában foglalja a vallási közösségek autonómiájának, valamint a nyilvános kinyilvánítás jogának védelmét is, ami gyakran vezet konfliktusokhoz a szekularizáció, a közrend védelme és más alapjogok (például egyenlőség, diszkrimináció tilalma) területén.

Dolgozatom célja a vallásszabadság európai jogi fejlődésének átfogó bemutatása. A vizsgálat fő tengelyei: a jog történeti gyökereinek feltárása, a II. Vatikáni Zsinat elméleti relevanciájának elemzése és végül napjaink joggyakorlatának bemutatása. A dolgozat kiterjed továbbá a vallásszabadság normatív és történeti alapjaira, továbbá annak társadalmi és jogi következményeire. A vizsgálat célja annak feltárása is, hogy a vallásszabadság miért tölti be az európai jogrend egyik meghatározó alappillérét, és e kérdésekre adott válaszok bemutatása.

„A szemléltető nézőpontjától függően a kultúra a vallás produktumaként jelentkezik, vagy a vallás a kultúra produktumaként.”⁴⁴ T. S. Eliot kultúra meghatározása abszolút jól megmutatja azt a paradoxont, ami a vallás és kultúra kapcsolatát jellemzi. Sőt, véleménye szerint „közös hit nélkül minden arra irányuló törekvés, hogy kultúrájukban a nemzeteket közelebb hozza egymáshoz, csupán az egység illúzióját képes létrehozni”⁴⁵. Ez az idézet számomra szemlélteti azt, amit az Európai Unió egységes kultúra megalapozása céljából igyekszik elérni. Noha nem ismeri fel, hogy ezt nem érheti el addig, míg a kereszténységet nem ismeri el, mint az európai civilizáció egyik fundamentális építő eleme.⁴⁶

⁴⁴ T.S. Eliot: A kultúra meghatározása. Budapest, Szent István Társulat, 2003. 12. p.

⁴⁵ T.S. Eliot i. m. 93. p.

⁴⁶ Dr. NÁDOR Koppány Zsombor: Az EU céljai és értékei keresztény szemmel az emberi méltóság fogalmának a tükrében. Budapest, Szent István Intézet, 2024. 5-6. p. Elérhető: https://szentistvanintezet.hu/wp-content/uploads/2026/02/01_Az_EU_celjai_es_ertekei_kereszteny_szemmel_2026_web_0116.pdf [2026. február 10.]

2. A vallásszabadság történeti gyökerei Európában

A vallásszabadság fogalmának kialakulása hosszú történelmi folyamat eredménye, melyet többek között a vallási konfliktusok, a felvilágosodás eszméi és a szekularizáció alakítottak.

A középkori Európában az állam és egyház szorosan összefonódott, a vallási egység elengedhetetlen feltétele volt a politikai egységnek. Itt felvetődik a császár és pápa közötti hatalmi konfliktus, kinek és milyen hatásköre van a világi és vallási ügyekben. Ez a helyzet a reformációval, a XVI. századtól kezdett gyökeresen megváltozni. A protestantizmus megjelenése évszázados vallási háborúkhöz vezetett, amelyek rávilágítottak arra, hogy az európai államoknak valamilyen formában el kell fogadniuk a vallási sokszínűséget a belső béke érdekében. Az első jogi lépések nem a vallásszabadságot, hanem a toleranciát célozták. Kiemelendő az 1555-ben megkötött augsburgi vallásbéke, amely megerősítette a *cuius regio, eius religio* elvét (akié a föld, azé a vallás). Itt fontosnak tartom az 1568-as tordai országgyűlést.⁴⁷ Az Erdélyi Fejedelemségben, az emberiség történetében először foglalták írásba a vallásszabadság elvét. Ez a történelemben fontos és meghatározó szempont, ugyanakkor nem lehet elvonatkoztatni attól, hogy nem vonatkozott minden felekezetre, hanem csak a katolikus, református, evangélikus és unitárius felekezetekre. A Nantes-i ediktum (1598) szintén fontos korai kísérlet volt Franciaországban, amelynek értelmében a hugenották vallásszabadságot és egyenjogúságot élveztek, a katolikusok pedig visszakapták a háborúk során elvesztett javaikat és jogaikat.⁴⁸

A XVII-XVIII. században a felvilágosodás filozófiája alapozta meg a vallásszabadság, mint alapvető emberi jog modern koncepcióját. John Locke *Levél a vallási türelemről* (1689)⁴⁹ című alkotásában amellet érvelt, hogy az államnak nem feladata az emberek lelki igényeinek gondozása. Szerinte a hit magánügy és az államhatalom csak a külső, polgári érdekek védelmére terjed ki. A felvilágosodás gondolkodói (például Voltaire) hangsúlyozták a lelkiismereti szabadságot és a szekularizáció szükségességét – azaz az állam és az egyház szétválasztását. Az államnak semlegesnek kell maradnia a vallási kérdésekben. A vallásszabadság végérvényesen alapjoggá a nagy forradalmak idején vált. Az Ember és Polgár Jogainak Deklarációja (1789)⁵⁰ X. cikkében rögzítette a vélemény szabadságot és a

⁴⁷ KÖBEL Szilvia (szerk.): Az állami és a felekezeti egyházjog alapjai. Budapest, Patrocinium Kiadó, 2022. 69. p.

⁴⁸ KÖBEL i. m. 34-35. p.

⁴⁹ LOCKE, John: *Levél a vallási türelemről*. In: Mátrai László-Szigeti József (szerk.): *Latin szöveg és magyar fordítás - Filozófiai írók tára*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1973.

⁵⁰ Az Emberi és Polgári Jogok Nyilatkozata Elérhető: <https://mek.oszk.hu/00000/00056/html/228.htm> [2025. december 5.]

gondolatszabadságot, mint alapjogokat, amelyek magukba foglalták a vallásszabadságot is. Bár Európán kívüli példa, de mindenképpen meg kell említenem az Amerikai Alkotmányt, melynek az első 10 kiegészítése, a Bill of Rights (1791)⁵¹ nagyon meghatározó. Deklarálta a vallás szabad gyakorlásának jogát és az államegyház tilalmát, ezek nagy hatással voltak az európai gondolkodókra is. A XIX. század során egyre több európai állam alkotmánya garantálta valamilyen mértékben a vallás szabad gyakorlását, ami a liberális állam és a jogállamiság kialakulásának része volt. A XX. század eseményei meghatározóak voltak, hiszen a vallási, faji és ideológiai üldöztetés szükségessé tette az emberi jogok nemzetközi szintű védelmének megfogalmazását és deklarálását. Az első részben, Kopfer Noémi dolgozatában olvashatunk azokról a dokumentumokról, amelyeket ekkor alkottak meg: Emberi Jogok Európai Egyezménye (továbbiakban: EJE), Európai Unió Alapjogi Chartája, így ezek részletes kifejtését én már nem teszem meg. Ezen dokumentumok relevanciája elvitathatatlan az alapjogok és a vallásszabadság tekintetében. Megállapítható, hogy a XX. században a vallásszabadság a csupán tolerált magánügyből a nemzetközi jog által védett tárggyá vált. Szigorú feltételek mellett korlátozható, elidegeníthetetlen alapjoggá vált, amely mára már a demokratikus jogállam egyik sarokkövévé vált Európában és a világ számos részén.

3. A II. Vatikáni Zsinat relevanciája a vallásszabadság szempontjából

A II. Vatikáni Zsinat (1962–1965) (a továbbiakban: Zsinat) valóban kulcsfontosságú a vallásszabadság modern, európai jogi felfogásának megértésében. A Katolikus Egyház XX. századi történetének legmeghatározóbb eseményének tekinthető, mivel a Zsinat számos paradigmaváltást hozott, egyebek mellett a vallásszabadság kérdésében is, amely messze túlmutat a kánonjogon, továbbá hatást gyakorolt az európai jogi-politikai diskurzusra is.

3.1 A Dignitatis Humanae Nyilatkozat: A fordulat

A téma szempontjából a Zsinat legrelevánsabb dokumentuma a Dignitatis Humanae⁵² (Az emberi méltóságról) című, 1965. december 7-én kibocsátott nyilatkozat a vallásszabadságról. Ez a dokumentum a Katolikus Egyház tanításának gyökeres megújítását jelentette a vallásszabadság tekintetében. Magában foglalja a természetjogi alapok elismerését is. A nyilatkozat kimondja, hogy a vallásszabadság nem pusztán jogi vagy politikai engedmény, hanem minden ember természetéből fakadó, sérthetetlen joga. Ez a jog az élethez és emberi

⁵¹ KÖBEL i. m. 51-65. p.

⁵² A II. Vatikáni Zsinat DIGNITATIS HUMANAЕ kezdetű deklarációja a vallásszabadságról. Elérhető: https://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_decl_19651207_dignitatis-humanae_hu.html [2025. december 5.]

méltósághoz való jogban gyökerezik és abban, hogy az ember kötelessége az igazság keresése és annak szabad megvallása. A nyilatkozat szerint senkit nem szabad kényszeríteni arra, hogy akarata ellenére cselekedjen a vallás dolgában, sem magánéletében, sem a nyilvánosság előtt. A vallási közösségeknek joguk van saját hitük szerinti élethez és a kinyilvánításhoz, a közrend törvényes határai között. A *Dignitatis humanae* meghaladva a reformáció óta kialakult gyakorlatot, új elvi alapokra helyezte a társadalomról és az államról való gondolkodást, ahogy azt XXIII. János pápa *Pacem in terris*⁵³ kezdetű enciklikája 1963-ban megfogalmazta. A Katolikus Egyház a vallásszabadságot nem gyakorlati megfontolásokból, hanem egy igazság, az emberi személy méltóságának igazsága miatt fogadta el.

3.2 A vallásszabadság tartalma a Zsinat felfogásában

A *Dignitatis Humanae* a vallásszabadságot két fő síkon határozza meg, amelyeket külső és belső fórumnak nevezhetünk. Ez a megközelítés szorosan illeszkedik napjaink alapjogi felfogáshoz is. A belső fórum, a modern jogi nézőpont tekintetében a gondolat, lelkiismeret és vallásszabadságban jelenik meg, amelybe az állam nem avatkozik bele. A külső fórum a nyilvános vallásgyakorlásban jelenik meg, amelynek az állam bizonyos kereteit adja. Az egyéni és kollektív vallásgyakorlás szabadsága magában foglalja a közösség alapításának, tanításnak, nevelésnek és a szociális tevékenységnek a jogát is. A Zsinat figyelmeztet, ezen felül kiáll amellett, hogy a vallás nem szorítható be csupán a templomok falai közé.

3.3 Az állam és egyház viszonyának újraértelmezése

A Zsinat egyértelműen deklarálta az Egyház azon álláspontját, hogy az állam feladata a vallásszabadság kereteinek biztosítása és védelme. Az államnak biztosítania kell minden polgára és vallási közössége számára a vallásszabadság gyakorlását, és nem hivatkozhat saját vallási meggyőződésére vagy annak hiányára a vallásszabadság korlátozásakor. Bár az Egyház elismerheti a katolikus vallás történetileg kiemelt helyzetét egyes nemzetek életében, ez nem sértheti a többi vallási közösség szabadságjogait.

3.4 Relevancia az Európai Joggyakorlatban

A *Dignitatis Humanae* nyilatkozat, bár egyházi dokumentum, támogatta és legitimálta az alapjogi mozgalmak által képviselt vallási toleranciát és a szekuláris állam azon szerepét, hogy biztosítsa a plurális társadalomban a szabad vallásgyakorlást. Ezzel a Katolikus Egyház

⁵³ XXIII. JÁNOS PÁPA: *Pacem in Terris*. 1963. Elérhető: https://www.vatican.va/content/john-xxiii/en/encyclicals/documents/hf_j-xxiii_enc_11041963_pacem.html [2025. december 5.]

hivatalosan is bekapcsolódott a modern emberi jogi diskurzusba, és erősítette az Európai Unió és az Európa Tanács által képviselt értékeket a vallásszabadság és az egyenlő bánásmód tekintetében.

Kiemelendő még, hogy a vallásszabadságra történő ismételt reflexió fontos, ennek átfogó műve a Nemzetközi Teológia Bizottság 2019-ben kiadott, *A mindenki javát szolgáló vallásszabadság*⁵⁴ című dokumentuma. A Nemzetközi Teológia Bizottságot⁵⁵ 1969-ben Szent VI. Pál pápa hozta létre azért, hogy a Hittani Kongregáció munkáját a jelentősebb hittani kérdések körültekintő vizsgálatával segítse. A dokumentum nem pusztán a közjó szemszögéből helyezi új megvilágításba a vallásszabadságot, hiszen az nemcsak a közjót, hanem mindenki javát szolgálja. További felvetődő kérdés a műben az, hogy miként szolgálja a másik ember szabadsága az egyén személyi szabadságát? Világosan kitűnik a műből, hogy a hitre nem magánügyként tekint, ezt kifejezetten deklarálja is. Arra is felhívja a figyelmet, hogy az állam félreértett semlegessége akadály lehet abban, hogy az egyén a közössége polgáraként a maga teljességében élje meg hitét és polgárságát.

4. Az európai jogrendszer alapjai

A szubszidiaritás jegyében az Európai Közösség alapító szerződését módosító Amszterdami Szerződéshez csatolt 11. nyilatkozat⁵⁶ kijelenti, hogy az Európai Unió tiszteletben tartja és nem sérti az egyházak és vallási egyesületek vagy közösségek tagállamokban meglévő státuszát.⁵⁷ Továbbá elvitathatatlan a közösségi jog szerepe. Az úgynevezett elsődleges jogforrások közül közvetlen jelentőséggel bír az Európai Unióról szóló Szerződés 6. cikke, ami kinyilvánítja, hogy az Unió a szabadság, a demokrácia az emberi jogok és az alapvető szabadságok tiszteletben tartásán és a jogállamiság elvén, mint a tagállamok közös értékein alapul⁵⁸, ebből következik a vallásszabadság biztosítása is.

⁵⁴Nemzetközi Teológia Bizottság: *A mindenki javát szolgáló vallásszabadság*. Korunk kihívásainak teológiai megközelítése. Elérhető:

https://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/cti_documents/rc_cti_20190426_liberta-religiosa_hu.html [2025. december 5.]

⁵⁵ Nemzetközi Teológia Bizottság. Elérhető:

https://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/cti_documents/rc_con_cfaith_pro_14071997_ictheology_hu.html [2025. december 5.]

⁵⁶ Treaty of Amsterdam. 112. p. Elérhető: https://www.cvce.eu/content/publication/1999/1/1/578ebb8e-d641-4650-b1e3-3b3a795e01c9/publishable_en.pdf [2026. február 10.]

⁵⁷ KIRÁLY Miklós: *Európa keresztény gyökerei és az alkotmányos szerződés*. = *Iustum Aequum Salutare*, Vol. 2006. No. 3-4. 2006. Elérhető: <https://szakcikkadatbazis.hu/doc/1569763> [2026. február 10.]

⁵⁸ Az Európai Unióról Szóló Szerződés Egységes Szerkezetbe Foglalt Változata. = *Az Európai Unió Hivatalos Lapja*. 2010. 7. p. Elérhető: https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:2bf140bf-a3f8-4ab2-b506-fd71826e6da6.0007.02/DOC_1&format=PDF [2026. február 10.]

„Európában az ateista is keresztény”⁵⁹, az Antall Józsefnek tulajdonított kijelentés az ateisták több nemzedékére kulturális szempontból igaz lehetett. Továbbá magában hordozza azt a fontos tény, hogy Európa keresztény alapokon is nyugszik, tehát ez minden európai identitásában valamilyen formában megjelenik. Fontosnak tartom még kiemelni Szent II. János Pál pápa szavait: *„Nem lehet kétségbe vonni, hogy a keresztény hit meghatározó és mellőzhetetlen módon hozzátartozik az európai kultúra alapjaihoz. Európának ugyanis a kereszténység adott formát, beleoltva néhány alapvető értéket. A modern Európa, amely megajándékozta a világot a demokratikus eszmével és az emberi jogokkal, sajátos értékeit keresztény örökségéből meríti. Európa nem annyira földrajzi hely, mint inkább kulturális és történeti fogalom, amely azt a valóságos földrészt jelenti, amely a kereszténység egységesítő erejének köszönhetően különböző népeket és kultúrákat tudott egységessé tenni.”*⁶⁰

A fent idézetekből jól megmutatkozik, hogy mekkora hatással volt Európára a kereszténység, mind történeti, mind kulturális szempontból. Az Unió kereteinek kimunkálása során is keresztény személyek jártak el: Konrad Adenauer, Alcide De Gasperi. Sőt Robert Schuman, akit különösen fontos kiemelni hiszen a szentté avatása jelenleg is folyamatban van.⁶¹ Ennek ellenére úgy gondolom, hogy a keresztény szellemiség hatása mára számottevően kiüresedett az EU-ban. napjainkban szokás Európa válságáról beszélni, ami köszönhető egyfajta szellemi-lelki hanyatlásnak, ami napjainkban egyre csak fokozódik.⁶²

A szekularizáció kérdésköre is megjelenik, ami a mai viszonyok, körülmények között is sokszor visszaköszön, hatásait érezhetjük. Látva ugyanakkor a szekularizáció folyamatát, illetve az egyházak önszekularizációját a nyugati világ országaiban, úgy tűnik, hogy van egy új vallástalan nemzedék, amelynek a keresztény szavak már semmilyen jelentést nem hordoznak. Nyugat-Európában az életvédelem, a házasság fogalma vagy akár a középületekben kihelyezett feszületek esetén egyfajta dupla törésvonal jelenik meg. Más az alkotmányozás kapcsán megjelenő elméleti szint (Weiler tézise; ott igaz, hogy a teista szereplők az evokáció kapcsán

⁵⁹ SCHANDA Balázs: Keresztény kultúra – állam és egyház – vallásszabadság. Tanulmányok a vallásszabadság és az állami egyházjog köréből. In: Szabó István (szerk.): A Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és államtudományi karának könyvei. Tanulmányok 47. Budapest, Pázmány Press, 2022. 135. p. Elérhető: https://publikacio.ppke.hu/id/eprint/1102/1/Kereszteny_kultura_Allam_es_egyhaz_Valasszabadsag.pdf [2025. december 5.]

⁶⁰ II. JÁNOS PÁL PÁPA: Ecclesia in Europa Ecclesia in Europa. 2003. Elérhető: https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/hu/apost_exhortations/documents/hf_jp-ii_exh_20030628_ecclesia-in-europa.html [2025. december 5.]

⁶¹ VATICAN NEWS: Robert Schuman, Father of European Unity, on Path to Sainthood . 2021. Elérhető: <https://www.vaticannews.va/en/pope/news/2021-06/robert-schuman-father-of-european-unity-on-path-to-sainthood.html> [2026. február. 10.]

⁶² BÉRES Merse Máté: Christopher Dawson és a keresztény Európa történeti horizontja. Budapest, Szent István Intézet, 2025. 4. p. Elérhető: https://szentistvanintezet.hu/wp-content/uploads/2025/11/Dawson_es_a_kereszteny_europa_web.pdf [2026. február 10.]

egy platformon vannak), s más a mindennapi együttélés szintje, ahol a radikális iszlám kapcsán jelentkező terror az egyik legnagyobb kihívás.

4.1 A vallásszabadság jogi keretei napjainkban Európában

A vallásszabadság védelme napjainkban szorosan kötődik azokhoz a nemzetközi és regionális dokumentumokhoz, amelyek garanciát nyújtanak az európai államok polgárai számára. A két legfontosabb forrás az EJEE⁶³ és az Európai Unió Alapjogi Chartája⁶⁴. Részletesebben ezekről Kopfer Noémi dolgozatában olvashatunk, így ezek kifejtését én nem már nem teszem meg. Az EJEE 9. cikke a Gondolat-, lelkiismeret – és vallásszabadság, amibe beletartozik a vallás megválasztásának, gyakorlásának és tanításának szabadsága, ezek a vallás külső és belső oldalát foglalják magukba. A 9. cikk második bekezdése a vallás kinyilvánításának szabadságára vonatkozó korlátozások rendkívül szigorú feltételeit rögzíti. Korlátozás csak akkor lehetséges, ha az törvényben meghatározott, vagyis a korlátozásnak a nemzeti jogban kell gyökereznie és annak kellően hozzáférhetőnek és pontosan megfogalmazottnak kell lennie. Kikötés még, hogy törvényes célt szolgál, ezen célok körét az Egyezmény szigorúan korlátozza például közbiztonság, közrend, közegészség, közérköcs védelme, mások jogainak és szabadságainak védelme. A fent írtakon túl fontos még, hogy a szükségessége alátámasztható legyen egy demokratikus társadalomban. Ez a legfontosabb teszt, amely megköveteli, hogy a korlátozás arányos legyen az elérni kívánt jogos céllal és az adott helyzetben "égető társadalmi szükségletnek" feleljen meg. Itt jelenik meg az EJEB szerepe a "méltányos egyensúly" megteremtésében, amelynek körét meghozott ítéleteivel folyamatosan bővíti. Összegezve a joggyakorlat szerint a belső szabadság abszolút, míg a külső megnyilvánulás arányosan korlátozható, tehát az alapjogok védelme kiemelt hangsúlyú tárgykörnek számít, ezt biztosítja az Európai Unió Bírósága (továbbiakban: EUB) és az Emberi Jogok Európai Bírósága (továbbiakban: EJEB) gyakorlata is.

Az Európai Unió Alapjogi Chartája megerősíti a vallásszabadság védelmét az uniós jog alkalmazási területén belül. A 10. cikk (Gondolat-, lelkiismeret- és vallásszabadság), lényegében megegyezik az EJEE 9. cikkével, garantálja a vallásszabadság alapvető tartalmát. A 21. cikk (Megkülönböztetés tilalma) kiemelten fontos, ugyanis a Chartában kifejezetten

⁶³ Emberi Jogok Európai Egyezménye. Elérhető: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_hun [2025. december 5.]

⁶⁴ Az Európai Unió Alapjogi Chartája. Elérhető: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:12016P/TXT> [2025. december 5.]

szerepel a vallás vagy meggyőződés alapján történő megkülönböztetés tilalma, amely megerősíti a vallási kisebbségek védelmét és az egyenlő bánásmódot az uniós tagállamokban.⁶⁵

4.2 Joggyakorlat és esettanulmányok: A vallásszabadság napjainkban

Az EJEK a 9. cikk alkalmazásán keresztül kulcsfontosságú szerepet tölt be a vallásszabadság tartalmának és korlátjainak meghatározásában. Ahogy már fentebb írtam a jog kinyilvánítása bizonyos keretek között korlátozható, az EJEK feladata, hogy megvizsgálja, vajon a tagállamok beavatkozása szükséges-e egy demokratikus társadalomban, fenntartva a méltányos egyensúlyt az egyén és a társadalom érdekei között. Az EJEK ítélezési gyakorlatában központi szerepet játszik az ún. „mérlegelési jogkör” (margin of appreciation) doktrína. Ez azt jelenti, hogy az EJEK bizonyos esetekben elismeri, hogy a tagállamok jobban képesek megítélni, mik a szükséges a helyi viszonyok, a közrend és a kulturális hagyományok fényében. Ez a jogkör különösen széles a vallás és az állam viszonyának érzékeny kérdéseiben.⁶⁶

A dolgozatom további részében jogeseteket szeretnék bemutatni az EJEK ítélezési gyakorlatából, ám előtte fontosnak tartom felvázolni a strasbourgi bíróság előtti eljárás lehetőségét. Az EJEK elé egyének, nem kormányzati szervezetek és személyek csoportjai fordulhatnak, ha valamely Egyezményben biztosított jogukat egy szerződő állam megsértette. Feltétel, hogy a kérelmező közvetlenül érintett legyen, és előzetesen kimerítse a hazai jogorvoslati lehetőségeket, majd a végleges belföldi döntéstől számított 4 hónapon belül nyújtsa be kérelmét Strasbourgba, ahol az EJEK székhelye található. Az államok egymás ellen is indíthatnak eljárást (államközi kérelem), ha másik állam megsérti az Egyezményt. A kérelemnek meg kell felelnie az elfogadhatósági feltételeknek (például nem lehet anonim, nem lehet nyilvánvalóan megalapozatlan).⁶⁷

A következő esettanulmányok a vallásszabadság három kritikus területét fedik le: a közoktatást, a munkahelyi vallásgyakorlást és a vallási közösségek jogi státuszát.

A vallási szimbólumok megjelenése a közoktatásban és a közterületen, aminek példája Lautsi kontra Olaszország ügy⁶⁸, ami egy 2011-es EJEK döntés. A vizsgált ügy tényállása

⁶⁵ Az Európai Unió Alapjogi Chartája.

⁶⁶ POLGÁRI Eszter: A tagállamoknak biztosított mérlegelési szabadság doktrínája az Emberi Jogok Európai Bíróságának gyakorlatában. = Állam- és Jogtudomány, Vol. 2017. No. 4. 2017. Elérhető: <https://szakcikkadatbazis.hu/doc/5757680> [2026. február 10.]

⁶⁷ Emberi Jogok Európai Bírósága: Az EJEK 50 kérdésben. 2021. 7-11. p. Elérhető: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/50questions_hun [2026. február 10.]

⁶⁸ Lautsi v. Italy, Application no. 30814/06, judgement of 3 november 2009. Elérhető: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-104040%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-104040%22]}) [2025. december 5.]

röviden a következők szerint foglalható össze. Az olasz jogszabályok előírják a fészület kötelező kihelyezését az állami iskolák tantermeiben. Lautsi asszony és családja ezt a vallásszabadságuk megsértésének tekintette. A Bíróság döntése végül kimondta, hogy a 9. cikket nem sértették meg. Az ügy a Nagykamara⁶⁹ elé került, aki érvelésében kifejtette, hogy széles mérlegelési jogkört biztosított Olaszországnak. Álláspontja szerint a fészület jelenléte, bár vallási jelkép, de ennek ellenére Olaszországban erős kulturális és történelmi szimbólumként is funkcionál. A Bíróság hangsúlyozta, hogy az államnak semlegesnek kell lennie a vallás dolgában, de ennek a semlegességnek nincs egységes európai modellje. Az olasz megoldás nem jelent olyan kényszert az eltérő meggyőződésű gyermekek számára, amely a vallásszabadságuk lényegét sértené. Az ítélet jelentősége abban áll, hogy megállapítható belőle, hogy az EJEB nem írja elő a vallási semlegesség egyetlen modelljét, és tiszteletben tartja a tagállamok kulturális és történelmi hagyományait, amennyiben azok nem vezetnek indokolatlan kényszerhez vagy diszkriminációhoz.⁷⁰

Vallás kinyilvánítása a munkahelyen témában jelentős az Eweida és társa kontra Egyesült Királyság ügy (2013)⁷¹. Ennél az esetről fontos kiemelni, hogy négy különálló ügyet tárgyalt a Bíróság. Eweida asszonyt, a British Airways alkalmazottját elbocsátották, miután megszegte azt, hogy nem viselheti a keresztet, amelyet korábban a cég nem engedélyezett az egyenruhájához. Az EJEB megállapította Eweida asszony esetében a 9. cikk megsértését. A Bíróság elismerte, hogy a munkáltató érdekei (például egységes arculat) és a mások jogai (például ügyfelek) indokolhatják a vallási kinyilvánítás korlátozását. Ugyanakkor kimondta, hogy az Eweida asszony ügyében a cél, a vállalat arculatának védelme, nem volt olyan súlyú, hogy igazolja a vallásszabadság ilyen mértékű korlátozását. A kereszt diszkrét volt, és nem veszélyeztette a közrendet. Az EJEB nem talált méltányos egyensúlyt a British Airways üzleti érdekei és Eweida asszony vallásának szabad kinyilvánítása között. Az ítélet világosan kimondta, hogy a diszkrét vallási jelképek viselésének szabadsága a 9. cikk hatálya alá tartozik, és a munkáltatói korlátozásnak tárgyszerű és indokolt súlyos érdeken kell alapulnia.⁷²

A vallási közösségek jogi státusza kapcsán kiemelendő a Metropolitan Church of Bessarabia kontra Moldova ügy (2001)⁷³. A Besszarábiai Metropólia mint vallási közösség

⁶⁹ Emberi Jogok Európai Bírósága: Az EJEB 50 kérdésben. 2021. 5. p. Elérhető: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/50questions_hun [2026. február 10.]

⁷⁰ KÖBEL i. m. 251-252. p.

⁷¹ Eweida és társai Egyesült Királyság elleni ügye (48.420/10, 59.842/10, 51.671/10., 36.516/10.) Elérhető: <https://kuria-birosag.hu/hu/ejeb/eweida-es-tarsai-egyesult-kiralysag-elleni-ugye-4842010-5984210-5167110-3651610> [2025. december 5.]

⁷² KÖBEL i. m. 257. p.

⁷³ Metropolitan church of Bessarabia and others v. Moldova, Application no. 45701/99, judgement of 27 March 2002. Elérhető: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-59985%22%5D%7D> [2025. december 5.]

kérelmezte jogi személyiségének elismerését Moldovában, ám az állam a kérelemnek nem adott helyet, arra hivatkozva, hogy már létezik egy másik ortodox egyház, ami az Orosz Ortodox Egyházhoz kötődik, bejegyzett jogi személyiséggel rendelkezik. A Bíróság döntése alapján megsértették a 9. cikket. A Bíróság kimondta, hogy a 9. cikk védi a kollektív vallásgyakorlást is, beleértve a vallási közösségek azon jogát, hogy jogi személyiségként működjenek és szervezeti autonómiával rendelkezzenek. Az államnak a vallási közösségek jogi elismerésére vonatkozó eljárásában semlegesnek és pártatlannak kell maradnia. Az, hogy az állam megtagadja egy vallási közösség bejegyzését pusztán azon az alapon, hogy annak doktrínája egyezik egy már bejegyzett egyházzal, a 9. cikk önkényes megsértésének minősül. Ez az ítélet megerősítette a vallási közösségek szervezeti autonómiájának védelmét az állami beavatkozással szemben.

Összességében az EJEB joggyakorlata a vallásszabadság területén a demokratikus pluralizmus alapelvét követi. A vallási jogok kinyilvánítása nem abszolút, de a korlátozások csak akkor állják meg a helyüket, ha az EJEB által megkövetelt szigorú arányossági teszten átmennek, és az állam tiszteletben tartja a vallási közösségek belső autonómiáját.

5. Vallásszabadság Magyarország jogrendjének tekintetében

A magyar vonatkozást tekintve a vallásszabadság, a vallási türelem kitüntetett helyet foglalnak el hazánk közjogi hagyományban. Ahogy már azt korábbiakban is írtam, Magyarországnak, különösen Erdélynek egyedülálló történelmi tapasztalata van arról, hogy különböző felekezetek békés egymás mellett élése miként biztosítható, illetve a külső fenyegetettség miként mozdíthatja elő egy társadalom belső békéjét. A vallásszabadság korábbi jelentéséhez képest a mai tartalma sokkal gazdagabb lett, azonban az alapvető szempont változatlan: a szuverén állam számára a hívő ember kihívást jelent, hiszen az állam iránti lojalitását végső esetben megelőzi az Isten iránti hűsége. Ugyanakkor a hívő ember a közösség javát is új minőséggel gazdagíthatja, a hívő közösség kultúrát teremt, és e kultúra az egész társadalom létét alapozza meg.⁷⁴

Magyarország Alaptörvényének (a továbbiakban: Alaptörvény) VII. cikk (1) bekezdése rögzíti: *„Mindenkinek joga van a gondolat, a lelkiismeret és a vallás szabadságához. Ez a jog magában foglalja a vallás vagy más meggyőződés szabad megválasztását vagy megváltoztatását és azt a szabadságot, hogy vallását vagy más meggyőződését mindenki*

⁷⁴ SCHANDA Balázs: Vallásszabadság, közjó, keresztény kultúra Szempontok új (rég)i alapok kereséséhez. = Acta Humana. Vol.8. No. 3. 2020. 169-183. p. Elérhető: https://real.mtak.hu/118414/1/WEB-ActaHumana2020_3-9_SchandaB_169-183.pdf [2025. december 5.]

vallásos cselekmények, szertartások végzése útján vagy egyéb módon, akár egyénileg, akár másokkal együttesen, nyilvánosan vagy a magánéletben kinyilvánítsa vagy kinyilvánítását mellőzze, gyakorolja vagy tanítsa.”⁷⁵

Az Alaptörvényünk, mint a legtöbb modern alkotmány az alapjogi katalógusban az alapvető emberi jogokat részletesen rögzíti, és védelmüket az állam egyik elsőrendű kötelezettségévé teszi. Az Alaptörvénnyel kapcsolatban fontos kiemelni továbbá, hogy a jogalkotó megjelöli a preambulumban, hogy milyen erkölcsi, meggyőződési alapokra helyezi. A Nemzeti hitvallásban rögzíti, hogy Szent István király tette hazánkat a keresztény Európa részévé. Itt megjelenik a kereszténység nemzetmegtartó szerepe, illetve országunk vallási hagyományainak tisztelete. A magyar alkotmányjog a keresztény istenség kizárólagos tiszteletére nem tartalmaz rendelkezést, mivel az Alaptörvény a gondolat- és vallásszabadságot, mint alapvető emberi jogot, mindenki számára biztosítja. Ennek ellenére az Alaptörvény Nemzeti Hitvallásából, valamint az Alkotmánybíróság gyakorlatából kitűnik, hogy az alkotmányozó hatalom a keresztény értékrendre különös figyelmet fordít, a társadalom alkotmányos identitásának egyik fontos meghatározó tényezőjeként tekint rá.⁷⁶ Az Alaptörvény preambulumban rögzített elvek nem csupán ünnepélyes, formális, lényegi tartalom nélküli, lex imperfecta normának tekintendők, hanem azok meghatározzák az alkotmányos testület ítélkezési gyakorlatát. Ki szeretném emelni a 6/2021. (II. 19.) AB határozatot⁷⁷, amelyben a Magyar Római Katolikus Egyház híveinek csoportja kezdeményezte az Alkotmánybíróság eljárását. A határozat alapjául szolgáló ügyben a személyiségi jogok, illetve az emberi méltóság, valamint a vallás szabad gyakorlásának megsértésére hivatkozva keresetet nyújtottak be a Fővárosi Törvényszékhez. A Lengyel Katolikus Egyház abortuszellenes nyilatkozatát kritizáló magyarországi tüntetők az interneten közzétett előadásuk keretében áldoztatást imitálva egy „abortusztabletta” feliratú zacskóból fehér pirulát helyeztek az alperesek nyelvére, „Krisztus teste” kijelentés kíséretében. Az eljáró bíróságok, első sorban a Fővárosi Törvényszék, fellebbviteli fórumként, a Kúria jogsértést nem állapítottak meg, így a keresetlevelet visszautasították. A kúriai ítélettel szembeni alkotmánybírósági eljárásban, mint speciális jogorvoslati eljárásban a testület rögzítette, hogy az „Alaptörvény IX. cikk (5)

⁷⁵ Magyarország Alaptörvénye Elérhető: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100425.atv> [2025. december 5.]

⁷⁶ MOLNÁR Csaba: Alapjogi kalandozások a Tízparancsolat alapján – szemelvények az Alkotmánybíróság gyakorlatából. = Fontes Iuris. Vol. 8. No. 4. 2022. 8. p. Elérhető: <file:///C:/Users/Rendszergazda/Downloads/12749-Cikk%20sz%C3%B6veg-53758-1-10-20230927.pdf> [2025. december 8.]

⁷⁷ Az Alkotmánybíróság 6/2021. (II. 19.) AB Határozata. Elérhető: [https://public.mkab.hu/dev/dontesek.nsf/0/2eb4293fcc9ca5ccc125857b005c5e20/\\$FILE/6_2021%20AB%20hat%C3%A1rozat.pdf](https://public.mkab.hu/dev/dontesek.nsf/0/2eb4293fcc9ca5ccc125857b005c5e20/$FILE/6_2021%20AB%20hat%C3%A1rozat.pdf) [2025. december 5.]

bekezdése nemcsak a társadalmon belül kisebbségben lévő vallási közösségeknek nyújt védelmet, hanem olyan közösségnek is, amelyhez tartozó személyek a társadalom egészéhez viszonyítva adott esetben többséget alkotnak. Ez következik az Alaptörvény XV. cikk (1) és (2) bekezdése szerinti törvény előtti egyenlőség elvéből és a hátrányos megkülönböztetés tilalmából is, amelyek alapján a jognak az érintetteket azonos méltóságú személyként kell kezelnie. A keresztény vallási közösségek méltóságát is kétségtelenül megilleti ugyanaz a szintű jogvédelem, amelyben más vallási közösségek részesülnek. Ezek alapján az Alkotmánybíróság az indítványozók által sérelmezett bírósági döntéseket alaptörvényellenesnek minősítette, és azokat megsemmisítette.

6. Összegzés

A vallásszabadság európai jogi státusza egy komplex, évszázados fejlődési folyamat eredménye, amelyet a felvilágosodás eszméi és a szekularizációs trendek alakítottak. A Katolikus Egyház II. Vatikáni Zsinata áttörést hozott, amikor a *Dignitatis Humanae* nyilatkozatban minden ember természetes jogának deklarálta a vallásszabadságot, jelentősen erősítve ezzel az emberi jogi konszenzust. A jogi garanciát ma elsősorban az EJEE 9. cikke biztosítja. Az EJEB ítélkezési gyakorlata (különösen a Lautsi és az Eweida ügyek) megmutatta, hogy a Bíróság a vallásszabadság és a közérdek közötti méltányos egyensúly megtalálására törekszik. A Bíróság által adott mérlegelési jogkör lehetővé teszi a tagállamok számára, hogy figyelembe vegyék saját történelmi és kulturális hagyományait (például a feszület kérdésében), de szigorúan korlátozza az állami beavatkozást az egyéni és közösségi vallásgyakorlásba (például munkahelyi jelképek, jogi elismerés).

IV. Tóth Emese: A vallásszabadság és értékközvetítés szerepe az oktatásban

1. Bevezetés

A vallás és az értékközvetítés az emberi társadalmak működésének meghatározó tényezői, amelyek szorosan összekapcsolódnak a szocializáció folyamatával és a közösségi élet szerveződésével. A vallásszabadság, mint alapjog régóta a társadalmi berendezkedések fontos eleme jogi és történeti szempontból is, ugyanakkor a vallási nevelés pszichológiai és pedagógiai jelentősége a gyermek korai fejlődési szakaszaiban kiemelt jelentőségű. A közösséghez tartozás igénye, a normák elsajátítása és az erkölcsi orientáció kialakulása olyan jelenségek, amelyekben a vallási értékközvetítés meghatározó szerepet tölthet be.

Dolgozatomban a vallási nevelés és az értékközvetítés összefüggéseit vizsgálom pszichológiai, pedagógiai és jogi megközelítésben. Bemutatom a közösségi beilleszkedés és normakövetés fejlődéslélektani alapjait, az oktatás társadalmi funkcióit, valamint a vallásszabadság jogi kereteit a magyar köznevelési rendszerben. Külön figyelmet fordítok az óvodai nevelés szerepére az erkölcsi és közösségi értékek megalapozásában, valamint a vallási szocializáció különböző színtereire és lehetőségeikre. A dolgozat célja bemutatni azt, hogy a vallási értékközvetítés miként járul hozzá az egyén fejlődéséhez, a közösségi identitás kialakulásához és a társadalmi integráció folyamataihoz.

2. A gyermek természetes vágya, hogy közösséghez tartozzon

Az ember társas lény, a közösséghez való tartozás az ember elemi mozgatórugója. A társas kapcsolatok és kapcsolati hálózatok kiemelt szerepet játszanak az ember túlélésében. Az evolúció folyamata során a közösségi létnek, annak, hogy az embert támogató közösség vegye körül kiemelt jelentősége volt. Az evolúciós megközelítés szerint a társadalmilag elszigetelt, magányos emberek bizonytalanabbnak és sérülékenyebbnak érzik magukat, mivel nagyobb veszélynek vannak kitéve. Őseink a biztonság és a védelem megteremtésének érdekében társas kapcsolatokat alakítottak ki, megosztották az élelmet, kölcsönösen segítették egymást. Különösen stresszes, esetleg traumatikus helyzetekben ez a társas összetartás nagy előnyt jelentett.⁷⁸

⁷⁸ AGASHE, Sayli – KUMAR, Sunil – RAI, Rishabh: Exploring the Relationship Between Social Ties and Resilience From Evolutionary Framework. = Frontiers in Human Dynamics, Vol. 3. 2021. 683755. p.

A gyermekeknek nagyon hamar meg kell tanulniuk elsajátítani társadalmi csoportjuk normáit és konvencióit ahhoz, hogy a közösség működőképes tagjaivá váljanak.⁷⁹ Ennek érdekében átveszik a normatív előírásokat és szabályokat, és azonnal megkérdőjelezzik, ha valaki nem tartja be ezeket a társadalmi normákat.⁸⁰ Más emberek, felnőttek viselkedését utánozzák, különösképpen a saját társadalmi csoportjuk tagjainak magatartását. Egy a St. Andrews Egyetem pszichológusai által végzett kísérlet során összehasonlították a gyermekek és a kölyök csimpánzok utánzó viselkedését.⁸¹ A kutatásban azt vizsgálták, hogy egy adott feladat utánzás során történő elvégzése közben hogyan reagálnak a feladat teljesítése szempontjából irreleváns lépésekre. Míg a csimpánzok kihagyták a felesleges műveleteket, a gyerekek hűen lemásolták a teljes műveletsort, beleértve azokat a lépéseket is, amelyek a cél szempontjából lényegtelenek voltak.⁸²

Ugyanakkor amikor a kutatók végrehajtás közben jelezték, hogy hibáztak, a cselekvés nem szándékos volt, a gyerekek ezeket a lépéseket már kihagyták az ismétlés során.⁸³ Ez a jelenség, a túlzott utánzás, az a mechanizmus, amely során a gyermekek szigorúan követik a megfigyelt mintákat, egy alapvető adaptív stratégia. Ez a stratégia az egyének számára megkönnyíti a szociális tanulási folyamatot, amely kulcsfontosságú része annak, hogy a gyermekek magukévá tegyék a kulturális normákat és sikeresen integrálódjanak a szűkebb és tágabb közösségekbe.⁸⁴ Annak biztosítása, hogy az egyén bizonyos értékeket és normákat elsajátítson, egyszerre a társadalom és az egyén érdeke. A gyermekek elemi, mélyen gyökerező igénye, hogy a közösség teljes jogú tagjává váljanak, aktívan bekapcsolódjanak a társas életbe.⁸⁵

⁷⁹ WATSON-JONES, R – WHITEHOUSE, H – LEGARE, C: In-Group ostracism increases highly-fidelity imagination in early childhood. = *Psychological Science*, Vol. 24. No. 1. 2025. 34–42. p.

⁸⁰ RAKOCZY, H – WARNEKEN, F – TOMASELLO, M: The sources of normativity: Young children's awareness of the normative structure of games. = *Developmental Psychology*, Vol. 44. No. 3. 2008. 875–881. p.

⁸¹ HORNER, V – WHITEN, A: Casual knowledge and imitation/emulation switching in chimpanzees (*Pan troglodytes*) and children (*Homo sapiens*). = *Animal Cognition*, Vol. 8. No. 3. 2024. 164–181. p.

⁸² LYONS, D. E – et al.: The scope and limits of overimitation in the transmission of artefact culture. = *Philosophical Transactions of the Royal Society B: Biological Sciences*, Vol. 366. No. 1567. 2011. 1156–1167. p.

⁸³ OVER, H – CARPENTER, M: Putting the social into social learning. Explaining both selectivity and fidelity in children's copying behaviour. = *Journal of Comparative Psychology*, Vol. 126. No. 2. 2012. 182. p.

⁸⁴ LEGARE, C. H – NIELSEN, M: Imitation and innovation: The dual engines of cultural learning. = *Trends in Cognitive Sciences*, Vol. 19. No. II. 2015. 688–699. p.

⁸⁵ XYGALATAS, Dimitris: *Ritual - How Seemingly Senseless Acts Make Life Worth Living*. London, Profile Books, 2022. 55–63. p.

3. A társadalom és az oktatás

Az oktatás funkcióinak csoportosítására számos szakirodalmi megközelítés létezik. Ezek közül Halász Gábor könyvében megtalálható struktúrát használom.⁸⁶ A szerző ebben kifejti, hogy a modern oktatási rendszerek egyik leglényegesebb jellemzője az, hogy egyszerre több funkciót is képesek betölteni. Ennek értelmében nyolc lényeges funkciót különböztet meg. Ezek a következők: *kulturális reprodukció*, az *egyének személyiségének alakítása*, a *társadalmi struktúra újratermelése vagy megváltoztatása*, *gazdasági funkció* (a gazdaság növekedésének, működésének elősegítése), a *politikai rendszer legitimitása*, a *társadalmi integráció biztosítása*, a *különböző közvetlen szolgáltatási funkciók ellátása* (egyetemi kutatásokat, szaktudást gazdasági szervezetek vagy a közszféra igénybe veszi) valamint a *társadalmi változások elősegítése vagy fékezése*. Ezen feladatokról összességében elmondható, hogy mindegyikre a társadalom igényei, különböző érdekei hatnak, amelyek akár egymással ellentétesek is lehetnek.

Az említett funkciók közül a *társadalmi integráció* és a *kultúraátadás* szoros kapcsolatban áll egymással. A kultúra átadása, tehát a társadalom által felhalmozott tudás, értékek és normák közvetítése az oktatási rendszerek legfontosabb, legszélesebb körben ismert és elfogadott feladata és funkciója. Ebbe a csoportba tartoznak azok a normák, viselkedésminták, amelyek elsajátítása hozzásegíti az egyént ahhoz, hogy részt vegyen a társadalom életében. Ennek során az oktatási rendszer hozzájárul ahhoz, hogy kialakuljon a társadalom közös nyelvezete, viselkedésmintái, amelyek a társadalmi integráció alapját jelentik.⁸⁷

Nemcsak konkrétan az oktatási rendszer funkcióit vizsgálva juthatunk el az érték közvetítés és a szocializáció összefüggéséhez. A nevelés, amely egy tágabb kört ölel fel, különböző fogalmi meghatározásai is tükrözik ezt a szemléletet. A nevelés összetett jellegét három kulcsfontosságú terület írja le. Egyrészt a nevelés mindig a *szocializáció folyamatát* jelenti, másrészt az *egyén készségeinek és képességeinek kibontakoztatását szolgálja*, harmadrészt pedig hozzájárul a *társadalom fejlődéséhez*. Ez a három dimenzió szorosan összekapcsolódik, egymást erősíti és kiegészíti, illetve egyik sem értelmezhető a másik kizárásával.⁸⁸

⁸⁶ HALÁSZ, Gábor: Az oktatási rendszer. Budapest, Műszaki Könyvkiadó, 2001. Elérhető: https://halaszg.elte.hu/download/Oktatasi%20rendszer%20-%20HTML.htm#_ftn1 [2025. december 6.]

⁸⁷ HALÁSZ, Gábor: Az oktatási rendszer. Budapest, Műszaki Könyvkiadó, 2001. Elérhető: https://halaszg.elte.hu/download/Oktatasi%20rendszer%20-%20HTML.htm#_ftn1 [2025. december 6.]

⁸⁸ CSATÓ, Anita: Az érzelmi intelligencia fejlesztésének elméleti és módszertani lehetőségei az etika- és irodalomoktatás közötti tantárgyi koncentráció tükrében. = Doktori (PhD) értekezés, Eszterházy Károly Katolikus Egyetem, Neveléstudományi Doktori Iskola, 2025. 16. p.

A gyermek nevelése egyszerre szolgálja a társadalom és az egyén érdekét. A gyermekek elemi szinten közösséghez akarnak tartozni, vagyis részesei kívánnak lenni a társadalomnak, ami szükségszerűvé teszi bizonyos normák és szabályok elsajátítását. A köznevelési rendszerbe bekerülve már az óvodai csoportok szokás- és szabályrendszere lehetőséget teremt arra, hogy a gyermekek megtapasztalják a kortársközösséghez való tartozás élményét és a társas elvárásokhoz való alkalmazkodást. Ez a folyamat az iskolába lépéssel tovább mélyül. A kisiskolás gyermek számára az intézménynek szabályain, szokásain és normáin keresztül támogató tanulási környezetet kell biztosítania. Így az oktatási intézmények a gyermek számára nemcsak a tudásszerzés, hanem a pszichoszociális alkalmazkodás fontos színterei is. Ezzel egyidejűleg a társadalom számára is kifizetődő, hogy a gyerekek erkölcsi útmutatást kapjanak, mivel ez elősegíti a társadalmi beilleszkedésüket.

3.1 Értékközvetítés és vallás kapcsolata az oktatásban

A jellembeli nevelés (character education) egy olyan gyűjtőfogalom, amely minden olyan nevelési formát magába foglal, amely a jóra ösztönzést, az egyetemes értékek elismerését, illetve a pozitív jellemvonások internalizálását és az ezeknek megfelelő viselkedés elsajátítását célozza.⁸⁹ Más szóval, ez a folyamat kifejezetten arra irányul, hogy a gyermekek társadalmilag elfogadott és felelős magatartást tanúsítsanak. Sok szülő nyúl vissza bibliai alapelvekhez gyermekei nevelése során. Azokban az esetekben például, amikor arra tanítja gyermekeit, hogy miként viselkedjenek, hogyan tiszteljék az idősebbeket, és miként bánjanak úgy másokkal, ahogyan ők is szeretnék, hogy velük bánjanak. A társadalom széles körben úgy véli, hogy a gyermekek jellemének formálása az oktatási intézmények alapvető feladata. A vallási oktatás oktatási rendszerben való jelenléte nem csupán hitbéli kérdés, hanem a szociális tanulás és az értékközpontú erkölcsi nevelés egyik alapvető eszköze, amely az egyének morális fejlődésén keresztül járul hozzá a társadalmi stabilitás és a közösségi normák fenntartásához.⁹⁰

3.2 Vallásszabadság a magyar oktatási rendszerben

Magyarország Alaptörvényében (a továbbiakban: Alaptörvény)⁹¹ egyaránt megjelenik a művelődéshez való jog és a lelkiismereti és vallásszabadság joga. Ezek az alapjogok a magyar

⁸⁹ TEMIZ, Nida: A lesson plan model for character education in primary education. = Educational Research and Reviews, Vol. 14. No. 4. 2019. 130–139. p. Elérhető: <http://www.academicjournals.org/ERR> [2025. december 6.]

⁹⁰ DEMPSTER, Monica: An exploration of character education as a tool of ‘moral repair’ in the developing world. = Journal of Religious Education, Vol. 68. 2020. 249–265. p. Elérhető: <https://doi.org/10.1007/s40839-020-00107-5> [2025. december 6.]

⁹¹ Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.) Elérhető: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100425.atv> [2025. december.06.]

jogrendszerben alkotmányos védelem alatt állnak. Az oktatáshoz való jog a művelődéshez való jogon belül értelmezhető. A művelődéshez való jog az emberi méltósághoz való joggal van a legszorosabb kapcsolatban, mivel a művelődés, a tudás, a szellemi értékekben való gyarapodás teljesebb embert alkot.⁹² Az Alaptörvény a XI. cikkben foglalkozik a művelődéshez való joggal. Az első bekezdésben kimondja, hogy „*minden magyar állampolgárnak joga van a művelődéshez*”.⁹³

A VII. cikkben pedig rögzíti a lelkiismereti és vallásszabadság jogát, mely szerint „*Mindenkinek joga van a gondolat, lelkiismeret és a vallás szabadságához*”. Ez a jog magában foglalja a vallás szabad megválasztásának, megváltoztatásának és a vallás gyakorlásának jogát.

Az állam és egyház viszonyának alapelvét szintén az Alaptörvény VII. cikkében rögzíti: „*Az állam és a vallási közösségek különváltan működnek. A vallási közösségek önállóak.*” Ugyanakkor a negyedik bekezdésben az együttműködés lehetőségeire is utal: „*Az állam és a vallási közösségek a közösségi célok elérése érdekében együttműködhetnek.*”⁹⁴ A kettő kapcsolatát tehát különálló működés és együttműködés jellemzi, kiemelten a közösségi célok megvalósulása érdekében. Ezen különböző közösségi, társadalmi feladatok körét, az ezek ellátására szolgáló intézmények alapításának és fenntartásának részleteit a *lelkiismereti és vallásszabadság jogáról, valamint az egyházak, vallásfelekezetek és vallási közösségek jogállásáról szóló 2011. évi CCVI. törvényben* találjuk.⁹⁵ Ez a jogforrás biztosítja többek közt az egyházak, vallási közösségek jogát nevelési, oktatási intézmények létesítésére és fenntartására is. A törvény preambuluma első mondatában megjelenik az a gondolat, hogy a vallások összekapcsolják a közösségeket, illetve fontos normákat és elveket közvetítenek. „*A Magyarországon működő vallási közösségek a társadalom kiemelkedő fontosságú értékhordozó és közösségteremtő tényezői, amelyek hitéleti tevékenységük mellett, nevelési, oktatási, felsőoktatási, egészségügyi, karitatív, szociális, család-, gyermek- és ifjúságvédelmi, valamint kulturális, környezetvédelmi, sport- és más tevékenységükkel, valamint a nemzeti tudat ápolásával is jelentős szerepet töltenek be az ország és a nemzet életében.*”

⁹² GERENCSÉR Balázs Szabolcs: A művelődéshez való jog. 2021.01.05. JAKAB András – KÖNCZÖL Miklós – MENYHÁRD Attila – SULYOK Gábor (szerk.): Internetes Jogtudományi Enciklopédia (Alkotmányjog rovat, rovatszerkesztő: BODNÁR Eszter, JAKAB András) Elérhető: <http://ijoten.hu/szocikk/a-muvelodeshez-valo-jog> [2025.december 6.]

⁹³ Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.). XI. cikk Elérhető: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100425.atv> [2025. december.06.]

⁹⁴ Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.). VII. cikk Elérhető: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100425.atv> [2025. december.06.]

⁹⁵ 2011. évi CCVI. törvény a lelkiismereti és vallásszabadság jogáról, valamint az egyházak, vallásfelekezetek és vallási közösségek jogállásáról Elérhető: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100206.tv> [2025. december 6.]

A fentiekben hivatkozott törvény I. fejezet, második szakaszában rögzíti a szülők jogát a kiskorú gyermekük vallási és erkölcsi neveléséhez. „A szülőknek, gyámnak joga van ahhoz, hogy a kiskorú gyermek erkölcsi, vallási neveléséről, vallásos oktatásáról döntsön és arról megfelelően gondoskodjék.”⁹⁶

3.3 Oktatási intézmények fenntartása - a nemzeti köznevelésről szóló 2011. évi CXC. törvény

A nemzeti köznevelésről szóló 2011. évi CXC. törvény (a továbbiakban: Köznevelési törvény)⁹⁷ lehetővé teszi, hogy az állam a köznevelés feladatát egyházi vagy magán köznevelési intézmények által is elláthassa - „köznevelési intézményeket (...) az állam, nemzetiségi önkormányzat, valamint ... egyházi jogi személyek és más szervezetek vagy személyek is létrehozhatnak és működtethetnek”, feltéve, hogy megszerezték a tevékenység folytatására való jogosultságot. Továbbá óvodát a felsorolt fenntartókon kívül települési önkormányzat is jogosult alapítani és működtetni. Két alapvető kategóriát jelöl meg a világnézeti elkötelezettség szempontjából. Ez a két kategória a világnézetiileg semleges intézmények csoportja és a világnézetiileg elkötelezett, világnézeti nevelést folytató intézmények, például az egyházi fenntartású oktatási intézmények.

3.4 Vallási szocializáció formái

Az otthoni, családi környezetben vallási nevelésben részesülő és egyházi oktatási intézményekbe járó emberek aránya térben és időben egyaránt változó. Összetett kérdés, hogy ez a két különböző vallási szocializációs színtér milyen mértékben járul hozzá az egyén vallási identitásának kialakításához. Magyarországon a családi környezetben is vallásos nevelésben részesülő fiatalok aránya csökken, ezzel párhuzamosan pedig egyre több olyan tanuló kerül egyházi oktatási intézményekbe, aki a családi környezetben nem kap vallásos nevelést.

Egy tanulmány a 2016-os és 2020-as magyar ifjúságkutatások adatait elemzi, és azt vizsgálja, hogy a különböző vallási szocializációs közegek milyen hatást a fiatalok vallásosságára.⁹⁸ A tanulmány arra az eredményre jutott, hogy a legnagyobb hatással továbbra is az otthoni vallásos nevelés bír. Ha ez nincsen jelen az egyén életében, akkor az egyházi

⁹⁶ 2011. évi CCVI. törvény a lelkiismereti és vallásszabadság jogáról, valamint az egyházak, vallásfelekezetek és vallási közösségek jogállásáról Elérhető: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100206.tv> [2025. december 6.]

⁹⁷ 2011. évi CXC. törvény a nemzeti köznevelésről Elérhető: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100190.tv> [2025. december 6.]

⁹⁸ PUSZTAI, Gabriella – ROSTA, Gergely: Does Home or School Matter More? The Effect of Family and Institutional Socialization on Religiosity: The Case of Hungarian Youth. = Education Sciences, Vol. 13. No. 12. 2023. 1209. p. Elérhető: <https://doi.org/10.3390/educsci13121209> [2025. december 6.]

intézményben történő nevelés önmagában nem alakít ki mélyebb vallásos identitást. Ugyanakkor az egyházi iskolák jelentősen képesek támogatni és megerősíteni a fiatalok vallási identitását és vallásgyakorlását anélkül, hogy hatással lennének az oktatásban résztvevők hitének tartalmára és hitbéli preferenciáira. A vallási szocializáció akkor a leghatékonyabb, ha a családi vallásos nevelés és az egyházi intézményekben megjelenő vallási tartalmak összecsengenek, egymást erősítve közvetítik ugyanazokat az értékeket.⁹⁹

3.5 Az óvodai nevelés szerepe az erkölcsi és közösségi értékek megalapozásában

A vallások által képviselt univerzális értékek, mint például az együttérzés, az elfogadás és a segítőkészség, olyan értékek, amelyek elsajátításának megalapozása már óvodás korban elkezdődik. 363/2012. (XII. 17.) Korm. rendelet az Óvodai nevelés országos alapprogramjáról (a továbbiakban: Alapprogram)¹⁰⁰ szerint az óvodának olyan szocializációs színtérnek kell lennie, ahol a gyermek pozitív érzelmi légkörben tanulja meg a másokhoz való kapcsolódást. Az óvodai nevelés általános feladatai között jelenik meg az *érzelmi, az erkölcsi és az értékorientált közösségi nevelés*. Ahhoz, hogy az intézmény maradéktalanul képes legyen betölteni ezt a feladatot, hozzájárul többek közt, ha az óvodai nevelés gyakorlatában, a mindennapokban a gyermekek és az óvoda alkalmazottai közötti kapcsolatot és interakciókat pozitív attitűd és bizalom jellemzi. Ebben megjelenik a közösségközpontú értékrendszer. Ezenkívül az erkölcsi nevelés az óvodai tevékenységek számos más pontján is megjelenik, minden esetben a gyermek pszichológiai és életkori jellemzőihez igazodva.

Az óvodáskorú gyermek fejlődéslélektani sajátosságai meghatározzák az óvodai erkölcsi nevelés hatékony módszereit. Ebben az életkorban a gyermek erkölcsi fejlődése erősen kapcsolódik a társas tapasztalatokhoz. Az erkölcsi és konvencionális szabályokat elsősorban megfigyelés, társas interakciók és visszajelzések útján sajátítják el. A normák jelentésének megértése nagymértékben a környezetükben élő személyek viselkedésének megfigyelésén, valamint a szabályszegésre és szabálykövetésre adott reakciók értelmezésén alapul, ami kiemeli a szociális tanulás meghatározó szerepét az erkölcsi fejlődésben.¹⁰¹

⁹⁹ PUSZTAI, Gabriella – ROSTA, Gergely: Does Home or School Matter More? The Effect of Family and Institutional Socialization on Religiosity: The Case of Hungarian Youth. = Education Sciences, Vol. 13. No. 12. 2023. 1209. p. Elérhető: <https://doi.org/10.3390/educsci13121209> [2025. december 6.]

¹⁰⁰ 363/2012. (XII. 17.) Korm. rendelet az Óvodai nevelés országos alapprogramjáról. Elérhető: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1200363.kor> [2025. december 6.]

¹⁰¹ LANGENHOFF, Antonia F. – DAHL, Audun – SRINIVASAN, Mahesh: Preschoolers learn new moral and conventional norms from direct experiences. = Journal of Experimental Child Psychology, Vol. 215. 2022. 105322. p. Elérhető: <https://doi.org/10.1016/j.jecp.2021.105322> [2026.02.12.]

Ebből következik, hogy a példakövetés és a szociális tanulás szerepe kulcsfontosságú. A bibliai személyekre, szentekre és más vallási történetek szereplőire jellemző tulajdonságok, valamint a történetekben megjelenő erkölcsi minták olyan normatív keretet biztosíthatnak, amelyekhez a gyermek érzelmileg is kapcsolódni tud. Az érzelmi bevonódás ebben az életkori szakaszban meghatározó jelentőségű, ezért ezek a történetek elősegítik az erkölcsi szabályok fokozatos belsővé válását.

Egy 2023-as romániai kutatás a vallási nevelés és erkölcsi fejlődés kapcsolatát vizsgálta nagycsoportos óvodások bevonásával. Az eredmények megerősítették azt, hogy az életkornak megfelelően szervezett, vallási nevelést célzó tevékenységek érdemben hozzájárulnak a gyermekek erkölcsi fejlődéséhez. A kutatás során alkalmazott pedagógiai tartalmak és módszerek (erkölcsi tanulságokat hordozó mesék, szentek életéről szóló történetek, példabeszédek és morális tartalmú közmondások) feldolgozása során nem a dogmatikus ismeretekre, hanem az erkölcsi minták felfedezésére helyezték a hangsúlyt. Ezáltal olyan helyzeteket teremtettek, amelyekben a gyerekek életkoruknak megfelelően felismerhették és átvehették az erkölcsi viselkedési mintákat.¹⁰²

Az óvodai vallásos nevelés lényege az életkorhoz igazodó élmény- és történetalapú értékközvetítés. Célja a valláshoz való pozitív viszonyulás kialakítása, a morális érzékenység és a proszociális attitűdök formálása, miközben a vallási narratívák és rituális elemek a közösséghez tartozás élményét is erősítik.

3.6 Vallásos nevelés megszervezésének keretei az óvodában

A nevelési-oktatási intézményekben a konkrét hit- és vallásoktatás gyakorlati megvalósulásának kereteit az intézmény saját dokumentumai, így a pedagógiai program, a házirend és a szervezeti és működési szabályzat határozzák meg. Ennek következtében a vallási nevelés szervezési körülményei és feltételei eltérően alakulnak a világnézetileg semleges, illetve az egyházi fenntartású óvodák esetében.

Az állam, önkormányzat vagy nemzetiségi önkormányzat által fenntartott, világnézetileg semleges óvodákban a hittanoktatás nem része a kötelező óvodai foglalkozásoknak, hanem fakultatív jelleggel, a szülők igényei alapján szervezhető. A fakultatív hit- és vallásoktatást az adott egyház vagy vallási közösség, jogi személyiséggel rendelkező egyházi jogi személy szervezi és biztosítja. Feladatai közé tartozik a hitoktatás megszervezése, a jelentkezés lebonyolítása, a hitoktató alkalmazása és a foglalkozások szakmai ellenőrzése. A fakultatív

¹⁰² SANTI, Elena-Anuța: The role of religious education in the moral development of preschoolers. = Romanian Journal of School Psychology, Vol. 8. No. 15. 2015. 62–72. p.

hitoktatással kapcsolatos feladatok ellátása során kölcsönösen együttműködnek az óvodával. A hitoktatás az óvodai foglalkozásoktól elkülönítve, az óvoda napi rendjéhez igazodva szervezhető meg, miközben az óvoda köteles a foglalkozáshoz szükséges helyiséget biztosítani, és együttműködni a fakultatív hittan megszervezésében az egyházi jogi személlyel.¹⁰³

Az egyházi fenntartású óvodák esetében a vallásos nevelés nem fakultatív jelleggel, hanem az intézmény alapfeladataként jelenik meg. A vallásos nevelés az óvoda dokumentumaiba és mindennapi gyakorlatába integráltan épül be, és a nevelés valamennyi területén érvényesül. A pedagógiai program a vallási hagyományokkal és értékekkel összhangban határozza meg az intézmény értékrendjét, nevelési céljait és feladatait, valamint keretet biztosít az óvodai mindennapok tevékenységeinek, az ünnepek és a közösségi élet megszervezéséhez. A fenntartó a szervezeti és működési szabályzatban és a házirendben is megjeleníthet vallási-világnézeti tartalmakat. Továbbá a vallási tanításokkal összhangban magatartási és megjelenési szabályokat határozhat meg, továbbá hitéleti tevékenységekben való részvételt is.¹⁰⁴

4. Összegzés

A gyermekek számára a két intézménytípus eltérő formában biztosít vallási szocializációs és értékközvetítési környezetet. A jogszabályi háttér lehetővé teszi, hogy a gyermek a család világnézetével összhangban álló vallási nevelésben részesüljön. A világnézetileg semleges intézményekben erre fakultatív módon van lehetőség. Nagyobb hangsúly helyeződik a választás szabadságára, a világnézeti sokszínűség megtapasztalására, ami a tolerancia mellett az elfogadást és a nyitottságot is erősítheti. Az egyházi intézményekben, mivel a vallási értékek integrált módon, a mindennapi tevékenységbe beépülve jelennek meg, intenzívebb közösségi és normatív keretet biztosítanak, ezáltal elősegítik az identitásbiztonság megalapozását és a közösségi identitás kialakulását.

A különböző intézménytípusok eltérő értékközvetítési rendszert biztosítanak. A vallási szocializáció hatékonyságát azonban elsősorban a családi és intézményi nevelés összhangja határozza meg. A vallási identitás mélyebb kialakulását leginkább az segíti elő, ha az intézményi nevelésben megjelenő vallási tartalmak és a családi vallásos nevelés értékközvetítése összhangban áll egymással.

¹⁰³ 2011. évi CXCV. törvény a nemzeti köznevelésről Elérhető:
<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100190.tv> [2026.február 10.]

¹⁰⁴ 2011. évi CXCV. törvény a nemzeti köznevelésről Elérhető:
<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100190.tv> [2026.február 10.]

V. Csobán Zsófia: A vallásszabadság jogi keretein túl: a vallás én- és közösségformáló erejének bemutatása

1. Bevezetés

A vallás és a hit az emberiség történetét szorosan átfogó, az emberi működés megértésének szempontjából elengedhetetlen jelenség. Bár a vallásszabadság, mint alapjog és annak története sok évszázados múltra tekint vissza, a vallásgyakorlás pszichológiai aspektusainak vizsgálata új kapukat nyithat a társadalmak, történelmi események, és emberi viselkedés alaposabb megértéséhez. A vallás és pszichológia közötti kapcsolat kutatásában jelentős kérdések közé tartozik az, hogy hogyan hat ránk, emberekre a vallás. Milyen hatással van az énképünkre, a személyiségfejlődésünkre, a kapcsolatainkra, és ezáltal a társadalmunkra?

Dolgozatomban bemutatom a vallás és a hit holisztikusabb megközelítését, amely kiemeli a hitet a “magánügy” kategóriából. Igyekszem átfogóbb képet adni arról, miként formálja a vallás nem csak az énünket, de a kapcsolatainkat, a közösségeinket, és a társadalmunkat is. Kiindulási alapként bemutatom Sedikides és Brewer hierarchikus énrendszer modelljét, a vallásos lét pszichológiai pozitívumait (különös tekintettel a közösségi aspektusára és az egészségpszichológia néhány főbb vonulatára), a vallásos léttel járó nehézségeket és negatívumokat, és ezeknek a hatásait az emberiségre nézve.

2. A hierarchikus énrendszer modell

A hierarchikus énrendszer/szelfrendszer (a továbbiakban: hierarchikus énrendszer) fogalmát Constantine Sedikides és Marilyn Brewer angol és amerikai pszichológusok alkották meg 2001-ben.¹⁰⁵ Elméletük szerint az én, azaz a szelf három részre osztható: individuális szelfre, kapcsolati szelfre, illetve kollektív szelfre. A szelf magába foglalja mindazt, ahogy az ember önmagáról, szerepeiről, értékeiről, vagy a világhoz fűződő viszonyáról gondolkodik, egyfajta önkép. Sedikides és Brewer elméletében az individuális szelfben fogalmazódik meg az emberek különlegessége, mindaz, ami megkülönböztet minket másoktól, például egy bakancslistás cél, vagy, hogy valakinek szarkasztikus a személyisége. A kapcsolati szelf foglalja magába a két ember között létrejövő interperszonális kapcsolatokat, amely gyakran meghatározza az ezekben a kapcsolatokban betöltött szerepeinket is. Ebbe a kategóriába tartozik például egy házastárs, vagy egy gyerekkori barát, illetve az ehhez kapcsolódó házastársi vagy baráti szerepek (például *“én egy férj vagyok”*). A kollektív szelfben jelenik meg a

¹⁰⁵ SEDIKIDES, Constantine - BREWER, Marilyn: Individual self, relational self, collective self. Philadelphia, PA: Psychology Press, 2001.

csoporttagság, ebben a kategóriában általában olyan jellemzők érvényesülnek, amelyek azonosak a többi csoporttaggal, erre példa lehet egy gyülekezeti tag, akinek a többi csoporttaggal azonos jellemzője, hogy mindannyian keresztények.¹⁰⁶

Sedikides és Brewer a hierarchikus énrendszer elméletükben a szelf különböző szintjeit egy rangsorba rendezik, ahol a legfontosabb számunkra az individuális szelfünk, ezt követi a kapcsolati, majd a kollektív szelf. Azonban Sedikides és Jochen E. Gebauer szociál- és személyiségpszichológus kiegészítették ezt az elméletet, miszerint a különböző pszichológiai szükségletek mind a szelf különböző szintjein jelennek meg. Ilyen pszichológiai szükséglet például az önbecsülés, a kontrollérzet, a bizonytalanság csökkentése, a jelentésadás, a kötődés és a valahová tartozás érzete. Sedikides és Gebauer arra helyezik a fókusz, hogy ezeket a pszichológiai szükségleteket részben a valláson és a hiten keresztül lehet kielégíteni.¹⁰⁷ Sedikides és Gebauer nyomán elindulva nem az elmélet hierarchiai aspektusát, sokkal inkább a három szelfhez kötődő különböző szükségleteket és a vallás kapcsolatát vizsgálom.

A továbbiakban ezeket a pszichológiai szükségleteket és kielégülésüket fogom bemutatni a hierarchikus énrendszer elméletének keretein, illetve a vallásos lét pozitívumain belül, különös fókusszal a kollektív szelfre.

3. A vallásos lét pozitívumai

A vallásos lét pszichológiai pozitívumai összefüggésbe hozhatók a fentebb említett pszichológiai szükségletek kielégítésével. A megjelenő szükségletekre adott válaszok egy részét ki tudja elégíteni a hit és a vallás, ezzel pszichológiai pozitív tartalmat kölcsönözve a vallásos létnek. A pszichológiai szükségletek könnyedén csoportosíthatók a hierarchikus énrendszer három szintje, az individuális, kapcsolati és kollektív szelf mentén. Az individuális szelf szintjén jelennek meg az önbecsülés, a kontrollérzet, a bizonytalanság csökkentése, és a jelentésadás.

Tágítva a kört a kapcsolati szelf szintje foglalja magába a kapcsolódás és kötődés iránti vágyat, míg a kollektív szelfhez tartozik a valahová tartozás szüksége.

¹⁰⁶ SEDIKIDES, Constantine - GEBAUER, Jochen E.: Religion and the self. = Religion, personality, and social behaviour. Psychology Press, 2014. 46-70. p.

¹⁰⁷ SEDIKIDES, Constantine - GEBAUER, Jochen E.: Religion and the self. = Religion, personality, and social behaviour. Psychology Press, 2014. 46-70. p.

3.1 Az individuális szelf szintje

Az előző bekezdésben ismertettem az individuális szelfhez kapcsolódó pszichológiai szükségleteket.¹⁰⁸ Mivel a dolgozatomban a vallás közösségi aspektusait helyezem előtérbe, és az önbecsülésnek, illetve a kontrollérzetnek vannak társadalmi vonatkozásai is, így most ezeket mutatom be részletesebben.

Az önbecsüléssel és önbizalommal azt mérjük, hogy valaki mennyire tartja magát értékes embernek, és elégedett azzal, aki. Maga az önbecsülés és vallásosság kapcsolata több aspektusból is megközelíthető, én most a hit és vallásosság társadalmi elfogadottságát mutatom be. Ugyanis az önbecsülés és vallásosság kapcsolatában azt találták, hogy a hitből fakadó magas szintű pozitív önértékelés összefügg azzal is, hogy az adott személy olyan országban él-e, ahol a vallásosság társadalmilag elfogadott és támogatott.¹⁰⁹ Ezekben az országokban a vallásosság magas szintű szociális értékességgel jár együtt (például valakit jobban megbecsülnek a munkahelyén, hitelesebb szakembernek tartják, stb.), ami növeli az adott személy önbizalmát és pozitív önbecsülését. Egy kutatásban 11 különböző európai országot vizsgáltak ezen a téren, ahol megmérték a vizsgálati személyek önbizalmát és önbecsülését, majd összevetették azzal, hogy az adott ország társadalma hogyan viszonyul a vallásos léthez, mennyiben támogatja azt.¹¹⁰ A vallásosabb országokban, mint például Lengyelország, Oroszország, vagy Spanyolország magasabb önbecsüléssel rendelkeztek az emberek a vallásosságuk miatt, mint a kevésbé vallásos országokban, ilyen volt például Franciaország, Hollandia, vagy Svájc. A teljesen szekularizált országokban, például Németországban és Svédországban pedig a vallásból és hitből eredeztethető önbecsülés mértéke a nullához közelített.

A vallásosság okozta kontrollérzetet bár több szemszögből is meg lehet vizsgálni, mindenképpen érdemes kitérni a kompenzációs kontroll modellre.¹¹¹ A kompenzációs kontroll modell szerint az egyik területen érzett kontroll hiányát úgy lehet kompenzálni, hogy egy másik területen keressük azt. Erre lehet példa az, hogyha valaki kontrollvesztettséget él meg, mert például társadalmi szinten nincs direkt hatása a politikai intézkedésekre vagy a környezetszennyezés megfékezésére, akkor az élete egy másik területe, például a vallás felé fordul. Ezekben a bizonytalan helyzetekben az emberek hajlamosabbak a rítusok

¹⁰⁸ SEDIKIDES, Constantine - GEBAUER, Jochen E.: Religion and the self. = Religion, personality, and social behaviour. Psychology Press, 2014. 46-70. p.

¹⁰⁹ SEDIKIDES, Constantine - GEBAUER, Jochen E.: Do religious people self-enhance? = Current Opinion in Psychology, Vol. 40. 2021. 29-33. p.

¹¹⁰ GEBAUER, Jochen E. - SEDIKIDES, Constantine - NEBERICH Wiebke: Religiosity, self-esteem, and psychological adjustment: on the cross-cultural specificity of the benefits of religiosity. = Psychol Sci, Vol. 23. 2012. 158-160. p.

¹¹¹ XYGALATAS, Dimitris: A rítusok ereje - Modern emberek ősi szokásai. Open Books, 2024. 110-111. p.

kiszámíthatóságára támaszkodni, ezzel visszanyerve a kontrollérzetet, még ha nincs is direkt ok-okozati kapcsolat a kettő között. Ez azzal magyarázható, hogy az ismétlődő cselekvésminták a rítusokban olyan kognitív eszközökként működnek, amelyek segítenek a stressz leküzdésében. Ugyanez igaz a vallásos rítusokra is bizonytalan és kontrollvesztett helyzetekben. Például Görögországban és Cipruson széles körben elterjedt egy komboloi nevű imagyöngy, amit eredetileg meditáló szerzetesek használtak. A komboloit gyakran morzsolgatják stresszes helyzetekben, a rítusokra jellemző, folyamatosan ismétlődő mozdulatsor keretein belül.

3.2 A kapcsolati szelf szintje

A kapcsolati szelf szükségleteit vizsgálva nem lehet elhaladni amellett, hogy a kapcsolatainkat nagymértékben befolyásolja a másokhoz való kötődés, ami hívő embereknél Istenre is kivetül.

Az egyik legmélyebb vágyunk az, hogy stabil és kielégítő kapcsolataink legyenek. John Bowlby kötődésmélete a mai napig aktuális képet mutat a különböző kötődési stílusokról, de a közös háttér és meghatározó pont a korai gyermekkori tapasztalatok, a szülőfigura válaszkészsége, és az így megszerzett tudás és világszemlélet.¹¹² Ennek hátterét az adja, hogy minden egyes alkalommal, amikor a szülők megnyugtatják vagy megerősítik a gyermeket, azaz reagálnak az igényeire és foglalkoznak vele, a gyermek agyában tovább erősödik az asszociáció az emberi kapcsolatok és az öröm érzése között.¹¹³ Ez a velünk született, mások iránt érzett kötődési vágy motivál minket arra, hogy kapcsolatba lépjünk olyan személyekkel, akikhez kötődhetünk, főleg nehéz és stresszes időszakokban. Ez a személy vallásos emberek esetében lehet Isten is, aki gondoskodó, hatalomteljes és mindig jelen van, ezzel kielégítve a kapcsolati szelf szintjén megjelenő kapcsolódási és kötődési szükségletet.¹¹⁴

Szintén a kapcsolati szelf szintjén jelenik meg a társas támogatás jelensége. Bár a társas támogatás a kapcsolati szelf szintjén két ember között jelenik meg, nem választható le teljesen a kollektív szelf szintjéről, a kettő gyakran kéz a kézben jár. Azok az emberek, akik ugyanabba a csoportba tartoznak (például ugyanabba a gyülekezetbe járnak), hajlamosabbak segíteni

¹¹² The School of Life: PSYCHOTHERAPY - John Bowlby. 2015.03.27. Elérhető: <https://www.youtube.com/watch?v=3LM0nE81mIE&rc=1> [2025.12.05.]

¹¹³ PERRY, Bruce D. – SZALAVITZ, Maia: A ketrecbe zárt fiú és más történetek egy gyermekpszichiáter jegyzetfüzetéből. Budapest, Park Könyvkiadó, 2024. 122-124. p.

¹¹⁴ SEDIKIDES, Constantine - GEBAUER, Jochen E.: Religion and the self. = Religion, personality, and social behaviour. Psychology Press, 2014. 46-70. p.

egymásnak, és könnyebben is fogadnak el segítséget a másiktól.¹¹⁵ Így bár interperszonális szinten történik a segítségnyújtás, meghatározó alapot ad a csoportidentitás, a kollektív szint is. Szóval a vallásnak és a hitnek van közösségformáló ereje is, ami már a kapcsolati szinten megkezdődik, de a kollektív szelf szintjén tud igazán kicsúcsosodni.

3.3 A kollektív szelf szintje

A kollektív szelf szintjéhez kapcsolódik a valahová tartozás szükséglete. Az emberi kapcsolatok és a közösséghez tartozás olyan jelentős hatású emberi igény és vágy, hogy annak hiánya végzetes következményekkel jár.¹¹⁶ A magány és az izoláció hatása már a fiziológiai működés szintjén is megjelenik, például kihat az idegrendszerre és az agyi működésre. Megugrik a stresszhormon termelődés, ami hosszú távon krónikus stresszhez vezet. Az emberi kapcsolatok hiányában csökken az érzelmi stabilitás és impulzív viselkedés váltja fel a helyét, az ilyen mértékű hosszas izgalmi állapot pedig az agy limbikus rendszerének hiperaktivitását váltja ki. A limbikus rendszer felel többek között a félelem és stressz szabályozásáért, és ez a hiperaktivitás pedig egy fokozott készenléti állapotot eredményez. Emellett a racionális és morális gondolkodásért felelős prefrontális kéreg mérete is csökkenhet, ezzel az egyén memóriaképességét, fókuszát és kognitív funkcióit károsítva. A fentebb említett következmények mindössze arra hivatottak felhívni a figyelmet, hogy milyen hatalmas jelentőségű a közösség, az emberi kapcsolatok és a valahová tartozás érzése, amelynek szükségletét részben a vallásos közösséghez való tartozás elégítheti ki.

Jó példa lehet a közösséghez való tartozásra és annak megtartó erejére az egyik legnagyobb vallásos fesztivál, az Indiában tartott Magh Mela. A Magh Mela-n százmillió ember szokott részt venni, és a fesztivál keretein belül több százezer ember fürdik egyszerre a Gangesz és Jamuna folyókban. A fesztivál helyszíne magában hordozza a betegségek terjedésének, és a fertőzéseknek az esélyét, azonban a kutatók azt találták, hogy ezen a vallásos fesztiválon résztvevő személyek gyakran boldogabban és egészségesebben térnek haza, mint akik otthon maradtak. Mi állhat ennek a hátterében? Egyesek Henri Tajfel szociális identitás elméletével magyarázzák a jelenséget.¹¹⁷ Tajfel szerint a szociális identitás azt jelenti, hogy egy adott személy tudatában van a csoporttagságának, ami számára érzelmi és értékbeli jelentőséggel bír.

¹¹⁵ HASLAM, Cathrine - JETTEN, Jolanda - CRUWYS, Tegan - DINGLE, Genevieve A. - HASLAM, S. Alexander: The New Psychology of Health - Unlocking the Social Cure. New York, Routledge, 2018. 12-30. p.

¹¹⁶ TED-Ed: What happens to your brain without any social contact? - Terry Kupers. 2025.07.17. Elérhető: <https://www.youtube.com/watch?v=USW8yf4L-R4> [2025.12.05.]

¹¹⁷ HASLAM, Cathrine - JETTEN, Jolanda - CRUWYS, Tegan - DINGLE, Genevieve A. - HASLAM, S. Alexander: The New Psychology of Health - Unlocking the Social Cure. New York, Routledge, 2018. 12-30. p.

A szociális identitás ad választ a “ki vagyok én?” kérdésre, és ez teszi lehetővé a csoportviselkedést is. Az ember csoportokban élő lény, a csoportok működéséhez pedig elengedhetetlen a szociális identitás, éppen ezért lesz a szociális identitás a közösségi pszichológia iránya szerint az egészség és jólét egyik fő kiindulópontja.

A másokkal megosztott közös szociális identitás több erőforrást hoz magával, többek között a kapcsolódás és a csoport tagjai felé való pozitív odafordulást is.¹¹⁸ Erre lehet példa a mekkai zarándokok esete, ahova évente 2 millió muszlim zarándokol el. Kutatók azt találták, hogy minél többen azonosították magukat a csoport identitásával (“én egy muszlim zarándok vagyok”), annál biztonságosabban érezték magukat a többi zarándok között. Ezt az is magyarázhatja, hogy a szociális identitás a csoporthoz való kapcsolódás mellett pozitív irányba változtatja a más emberek felé tanúsított nyitottságot és befogadókészséget is (“nem ismerlek, de mindketten muszlim zarándokok vagyunk, ezért nyitott vagyok rád”).¹¹⁹

Felmerül a kérdés, hogy vajon mi állhat a különböző vallások működése mögött, ami ilyen erős szociális identitást és csoportkohéziót alakít ki a tagok között. Dimitris Xygalatas antropológus több évtizedet töltött a rítusok tanulmányozásával, és összegyűjtötte azokat a tényezőket, amire ő csak a közös rítust gyakorló emberek közötti ‘ragasztóként’ hivatkozik.¹²⁰

Xygalatas szerint a rítusok valódi haszna a szociális funkciójában rejlik, ami összetartja a társadalmat, illetve nagyban hozzájárul a pszichés és érzelmi hatékonysághoz. Azok, akik szinkronban végeznek különböző rítusos tevékenységeket, például együtt kántálnak vagy táncolnak, sokkal együttműködőbbek lesznek, illetve jobban kötődnek a társaikhoz. Ez a működés könnyedén magyarázható az ember valahová tartozás iránti, kollektív szelf szinten megfogalmazódott szükségletéből kiindulva. Az emberi társas természetünk miatt jobban rá vagyunk hangolódva mások cselekedeteire, így amikor olyan személyeket figyelünk meg, akik egymás viselkedését utánozzák (például közösen kántálnak, vagy mindannyian letérdelnek a misén), arra számítunk, hogy valamilyen társas kapcsolat van közöttük. Ez a ragaszkodás és együttműködés mintája, amit az agyunk kiterjeszt a saját viselkedésünkre is, azaz ha úgy viselkedünk, mint mások, akkor úgy érzékeljük, hogy jobban hasonlítunk rájuk. Általánosságban emberként szeretjük az ismerőset, ezért jobban is kedveljük azokat, akik

¹¹⁸ HASLAM, Cathrine - JETTEN, Jolanda - CRUWYS, Tegan - DINGLE, Genevieve A. - HASLAM, S.

Alexander: The New Psychology of Health - Unlocking the Social Cure. New York, Routledge, 2018. 12-30. p.

¹¹⁹ ALNABULSI, Hani - DRURY, John: Social identification moderates the effect of crowd density on safety at the Hajj. = Proceedings of the National Academy of Sciences, Vol. 111. No. 25. 2014. 9091-9096. p.

¹²⁰ XYGALATAS, Dimitris: A rítusok ereje - Modern emberek ősi szokásai. Open Books, 2024.

hasonlítanak ránk - és pont ennek a hasonlóságból fakadó kedvelésnek a forrása a közösen megélt rítus gyakorlása.¹²¹

A rítusok így segítenek értelmet találni és megbirkózni az élet számos kihívásával, emellett erősen strukturáltak, ami a kiszámíthatóság és kontroll érzetét adja a bizonytalanságban, ahogy erre már utaltam az individuális szelf szintjén is a kontrollérzetnél. Teret adnak az emberek közötti kapcsolódásra és az egység megélésére azzal, hogy összehozzák őket a szertartásokra. Emellett a rítusok kulcsfontosságú pillanatok is jelölhetnek az életünkben, amire gyakran az erősebb hatás kedvéért a pompa és az intenzitás is jellemző, például ilyen a legtöbb egyházi esküvő.¹²²

Végezetül ami 'ragasztóként' működik az emberek között, az a rítusok során megélt szimbolika és csoportjelzések, a gyakori ismétlés, a szervezett és összehangolt mozgás, az érzékszervi megjelenítés, illetve a közös emocionális izgatottság. Ezek a 'ragasztóként' működő rituális elemek talán a Katolikus Egyház működésével magyarázhatóak a legjobban: ilyenek az egyházi év színei és azok jelentése, illetve a megjelenő motívumok, mint a kenyér és a hal (szimbolika és csoportjelzések), a hetente misére járás (gyakori ismétlés), egy misén a hívek együtt állnak fel és térdelnek, vagy közösen járják a körmenetet (szervezett és összehangolt mozgás), a közös éneklés, zene, gyertyafény, vagy akár a tömjénfüst (érzékszervi megjelenítés), vagy amikor nagyszombaton a Dicsőség éneklése közben "a harangok hazatérnek Rómából", azaz minden harang és az orgona egyszerre szól egy 2 napos csend után (közös emocionális izgatottság).¹²³

Összességében a közös vallási rítusok gyakorlása valami sokkal többhöz kapcsol minket, ami túlmutat a hely és idő határain, és kilép a társadalmi keretből. Ezt összekapcsolva a pozitív szociális identitással, az azzal járó erőforrásokkal, társas kapcsolatokkal, egészséggel és mentális jólléttel tisztán látható a kollektív szelf szintjéhez tartozó valahová tartozás szükségletére adott megfelelő és kielégítő válasz jelentősége.

4. A vallásos lét negatívumai

Jogosan merülhet fel a kérdés, hogy a fentebb felsorolt vallásosságból eredő pozitívumok és erőforrások mellett milyen negatívumai lehetnek a vallásos létnek akár az egyénre, vagy annak környezetére nézve. Amikor az egyénhez kapcsolódó vallási negatívumokat vizsgáljuk, nem lehet elhaladni amellett, hogy milyen hatással bír az, ha valakit

¹²¹ XYGALATAS, Dimitris: A rítusok ereje - Modern emberek ősi szokásai. Open Books, 2024.

¹²² XYGALATAS, Dimitris: A rítusok ereje - Modern emberek ősi szokásai. Open Books, 2024.

¹²³ XYGALATAS, Dimitris: A rítusok ereje - Modern emberek ősi szokásai. Open Books, 2024.

épp a hite miatt ér diszkrimináció és egyéb atrocitások. A dolgozatomban elsősorban az egyént érő vallásos diszkrimináció következményeit mutatom be, ugyanakkor úgy gondolom, hogy említés szintjén érdemes néhány szót ejteni a vallásos radikalizációról is.

A vallásos radikalizáció alapját a kollektív szelf szintje adja, azon belül is a fentebb ismertetett szociális identitás és a társas rítusok elegye. A radikális csoportidentitás gyűlöletet, további radikalizációt és megosztottságot szíthat, ezt a társas identitást pedig tovább erősítik a fentebb említett rituálékkal együttjáró 'ragasztó' elemek. Például a szervezett és összehangolt mozgás közösségformáló erejét lehet rossz célokra, akár egy náci felvonulásra is használni.¹²⁴ Több faktor játszhat közre a radikális vallásos csoporthoz csatlakozásban, külön veszélynek vannak kitéve például az identitáskereső serdülők, illetve a saját csoportjukban is marginalizált személyek. Ez utóbbi abban az esetben merül fel általában, amikor az adott személy nem tudja összeegyeztetni a vallási és az államtól kapott identitását. Mivel a társadalmi perspektíva megbélyegezhet vagy háttérbe szoríthat bizonyos vallási jellemzőket, ugyanakkor a saját vallási közegük is fenntartásokkal kezeli őket, ezek a személyek nyitottabbak lesznek a szélsőséges ideológiákra.¹²⁵ Így nem lehet teljesen alaptalan az a feltételezés, hogy gyakran a radikális csoportidentitásból eredő vallásosság vezethet kollektív szinten a közösség rombolásához.

Most a teljesség igénye nélkül szeretnék rávilágítani a vallási alapú diszkrimináció negatív hatásaira és annak következményeire az egyénre nézve. A világon szinte minden vallást ér valamilyen szintű diszkrimináció, negatív megkülönböztetés vagy üldözés, dolgozatomban én az USA tagállamait felmérő, illetve angliai kutatásokból idézek, így érdemes ennek kulturális kontextusában vizsgálni az ismertetett adatokat. Mindenképpen fontos megjegyezni, hogy jelenleg a legtöbb pszichológiai témában kiadott publikáció és kutatás főként az USA-ban és az Egyesült Királyságban készül (amihez szorosan zárkózik fel Kína), így a kapott eredmények ebben a környezeti kultúrában értelmezhetőek igazán.

A vallási diszkriminációt vizsgáló kutatások közül sokan veszik alapul Vesna Jordanova tanulmányát, mivel az ő kutatása volt az első, amiben a vallási diszkrimináció és a gyakori mentális zavarok közötti kapcsolatot vizsgálták. Az angliai reprezentatív mintán azt találta, hogy a fiatalok és az egyedülállók gyakrabban szenvedik el a vallási alapú diszkriminációt, illetve a nem fehér kitöltők körében tízszeresére ugrott az áldozattá válás aránya. Emellett az

¹²⁴ XYGALATAS, Dimitris: A rítusok ereje - Modern emberek ősi szokásai. Open Books, 2024.

¹²⁵ AMIT, Sajid - AL KAFY, Abdulla: A systematic literature review on preventing violent extremism = Journal of Adolescence, 2022. 1-13. p.

áldozatok harmadának volt valamilyen diagnosztizált mentális zavara, ahol a szorongás jobban kiemelkedett a depresszióhoz képest, illetve az OCD-vel küzdők száma is gyakoribb volt.¹²⁶

Egy Scheitle-Ecklund nevű szerzőpáros amerikai felnőttek reprezentatív mintáját vizsgáló kutatásában (amit közel 5 ezer ember töltött ki) azt találták, hogy a vallási alapú diszkrimináció nem csak a mentális, de a fizikai egészségre is negatív hatással van. Eredményként azt kapták, hogy a vallási diszkriminációt leggyakrabban iskolai és egyetemi környezetben követik el, illetve, hogy a muszlimok és a zsidók sokkal nagyobb mértékben áldozatok, mint a keresztények (ami akár össze is köthető a fentebb bemutatott önbecsülési eredményekkel, amik az adott vallás társadalmi elfogadottságával állnak kapcsolatban). Emellett összehasonlították az egészséggel kapcsolatos kérdéseket azoknál, akik elszenvedői a vallási diszkriminációnak, és akik nem. Eredményül azt kapták, hogy míg a vallási diszkriminációt nem tapasztalók 56%-a, addig az áldozatok kevesebb, mint 50%-a tartotta magát egészségesnek, ami statisztikailag szignifikáns eredmény. A mentális egészség tekintetében szintén jelentős különbségeket találtak, a diszkriminációt tapasztalók rendszerint alacsonyabb értékeket értek el.¹²⁷

Szintén Scheitle és Ecklund egy másik kutatásban 3 részre osztották a vallási diszkrimináció típusait az USA-ban (szintén egy amerikai reprezentatív mintát felhasználva): kapcsolatokon belüli ellenségesség (például látványosan kerülnek a más vallási felekezethez tartozó személyt), intézményi diszkrimináció (például ha valakit a vallása miatt nem vesznek fel egy munkahelyre), illetve konkrét zaklatás, fenyegetőzés és agresszió (például összevernek valakit az utcán). Bár itt is hasonló eredmény jött ki annak tekintetében, hogy a muszlimok és a zsidók gyakrabban válnak áldozatokká a keresztényekhez képest, pont a diszkrimináció típusainak csoportosítása miatt kaptak eredményül egy pontosabb képet a diszkrimináció körülményeiről. Például muszlimokat sokkal gyakrabban utasítanak el egy-egy munkahelyről és lakhatástól a zsidókhoz képest, emellett az iskolákban is több igazságtalanságot tapasztalnak. Továbbá a muszlimokat sokkal többet zaklatják a rendőrök, vagy vannak igazságtalan bánásmódnak kitéve utazás közben. Ezzel szemben a buddhista és hindu személyek a keresztényekhez hasonlóan kevesebb vallási intoleranciát tapasztalnak, ez alól lehet kivétel a munka világa. Például sokkal nagyobb mértékben rúgtak ki hindukat a munkahelyükről, vagy

¹²⁶ JORDANOVA, Vesna - CRAWFORD, Mike J. - MCMANUS, Sally - BEBBINGTON, Paul - BRUGHA, Traolach: Religious discrimination and common mental disorders in England: a nationally representative population-based study. = Soc Psychiatry Psychiatr Epidemiol, Vol. 50. 2015. 1723-1729. p.

¹²⁷ SCHEITLE, Christopher P. - ECKLUND, Elaine Howard - FROST, Jacqui: The Association between Religious Discrimination and Health: Disaggregating by Types of Discrimination Experiences, Religious Tradition, and Forms of Health. = Journal for the Scientific Study of Religion, Vol. 62. No. 4. 2023. 845-868. p.

értékelik igazságtalanul a munkájukat (bár ez statisztikailag nem szignifikáns adat) a keresztényekhez képest.¹²⁸

Összességében ahogy a vallás pozitív aspektusai hatással vannak az élet minden területére, úgy a diszkrimináció is megjelenhet abban. A hierarchikus énrendszer modellhez hasonlóan, a vallási diszkrimináció is az individuális szinttől a kollektív, társadalmi szintig jelen van, miközben erőteljesen károsítja az áldozatok fizikai és mentális egészségét.

5. Összegzés

A fentiekben bemutatott kutatási eredmények és elméletek igazolják, hogy a vallás nem kizárólag egyéni, hanem kapcsolati, közösségi és társadalmi szinten is formáló erővel bír. A vallás és a hit az emberi lét olyan alapvető, elemi szinten meghatározó része, hogy annak esetleges korlátozása, vagy az adott személy vallására alapuló diszkrimináció az alapvető emberi méltóságot tiporja el. Ugyanakkor a vallás egyik alapvető funkciója - az elsődleges igazságigényén és a lét nagy kérdéseire való válaszképességén túl - az erős szociális identitás és pszichológiai erőforrások biztosítása, ami az egyéntől egészen a kollektív, társas identitásig hat. Éppen ezért a társadalmi működések vizsgálatakor sokkal érdekesebb egy sokrétűbb szemléletet felvenni és túllépni a vallásszabadság jogi keretein, hiszen a vallással járó pszichológiai erőforrások egyén- és közösségformáló hatása, illetve a hit alapvető emberi szükségleteket kielégítő funkciója az elemi emberi méltóság szerves részét képezi.

¹²⁸ SCHEITL, Christopher P. - ECKLUND, Elaine Howard: Individuals' Experiences with Religious Hostility, Discrimination, and Violence: Findings from a New National Survey. = Socius: Sociological Research for a Dynamic World, Vol. 6. 2020. 1-15. p.

VI. Utószó

A portfólió az alapjogok rendszerét, és azon belül a vallásszabadság komplexitását járta körül elméleti, jogtörténeti, pedagógiai és pszichológiai nézőpontból. A különböző megközelítések közös metszéspontja az emberi méltóság, mint minden alapjog forrása és végső hivatkozási alapja. Főbb megállapításaink és következtetéseink a következők.

A vallásszabadság az emberi méltóság kibontakozásának egyik alapvető sarokköve, mivel lehetővé teszi az egyén számára, hogy szabadon megválassza, gyakorolja és kifejezze vallási meggyőződését. A jogi elemzések rávilágítottak arra, hogy a vallásszabadság nem csupán egy az alapjogok közül, hanem az egyén önazonosságának és autonómiájának alapvető feltétele. Az állam feladata e körben kettős: egyrészt tartózkodnia kell a hitéletbe való önkényes beavatkozástól (negatív kötelezettség), másrészt biztosítania kell a vallásgyakorlás tényleges kereteit és intézményi feltételeit (pozitív kötelezettség).

A történeti és egyházi hagyomány a múlt értékeinek továbbörökítését jelenti, amely napjainkban is fontos szerepet játszik a vallási közösségek identitásának és értékrendjének alakításában. Kiemelten lényeges a II. Vatikáni Zsinat szemléletváltása, különösen a *Dignitatis Humanae* nyilatkozat, amely mérföldkőnek számít a vallásszabadság modern, európai értelmezésében, és az állam és egyház viszonyát az együttműködés és a kölcsönös szabadság alapjaira helyezte.

Az oktatás és értékközvetítés szerepe meghatározó a társadalmi normák, erkölcsi alapelvek és közösségi értékek átadásában. Az elemzések igazolták, hogy a vallásos nevelés és a közösségi értékközvetítés már óvodás korban meghatározó. A magyar oktatási rendszer lehetővé teszi, hogy a szülők világnézeti meggyőződésüknek megfelelően válasszanak intézményt, ezzel segítve a gyermek identitásának biztonságos kialakulását.

A vallás pszichológiai és közösségformáló ereje nagy hangsúllyal bír. A pszichológiai aspektusok bemutatása rávilágított, hogy a vallásgyakorlás és a rítusok (közös éneklés, szertartások) alapvető emberi szükségletet elégítenek ki: a valahová tartozás élményét adják. A vallás nem csupán magánügy, hanem olyan „társadalmi ragasztó”, amely erősíti a kooperációt és a mentális jólétet. Ugyanakkor látni kell a kockázatokat is, hiszen a radikalizáció vagy a vallási alapú diszkrimináció súlyos egyéni és társadalmi traumákhoz vezethet.

Fő kérdésfelvetésünk arra irányult, hogy a vallás – mint az emberi lét számos területét átható jelenség – milyen hatást gyakorol az életünkre egyéni, közösségi és társadalmi szinten, akár óvodás kortól kezdve egészen az európai civilizáció kulturális és társadalmi fejlődéséig. Témánk interdiszciplináris jellegét hangsúlyozva megállapítható, hogy a vallás az egyén

legbelsőbb önazonosságától az európai jogrendszer és kultúra alapjaiig számos szinten jelen van, és meghatározó szerepet tölt be az élet különböző területeinek alakulásában.

Összességében kiemelendő, hogy a vallásszabadság érvényesülése egy társadalom demokratikus érettségének és humanizmusának mércéje. A jogi szabályozás önmagában nem elegendő, szükség van azokra a közösségi és oktatási színterekre, ahol ezek az értékek a mindennapi gyakorlatban is megélhetővé válnak. A portfólióban bemutatott komplex keretrendszer igazolja, hogy a vallás és a hit ma is releváns, egyéni és közösségi szinten egyaránt identitásformáló erővel bíró tényező Európában.

1. Záró gondolatok az alapjogok tudományáról

A portfólióban végzett elemzés rávilágított arra, hogy az alapjogok rendszere nem csupán elvont jogi kategóriák gyűjteménye, hanem a modern társadalom egyik legfontosabb védelmi bástyája az önkény és az emberi méltóság megsértése ellen. A kutatás során bemutatott elméleti és történeti ív igazolja, hogy a jogpozitivisták megközelítés önmagában – az erkölcsi tartalom és a méltóság védelme nélkül – kiüresedéshez és a hatalom eszközzé válásához vezethet.

A kutatás legfőbb megállapításai közül elsőként rögzíthető az emberi méltóság abszolút jellege. A vizsgálat igazolta, hogy az emberi méltósághoz való jog minden szabadságjog forrásának tekinthető. E jog normatív mércét ad a jogalkotás és a jogalkalmazás számára egyaránt. Az emberi méltóság sérthetetlenségét biztosítja, hogy az egyén ne válhasson pusztá eszközzé az állami vagy társadalmi célok elérésében, amely gondolat összhangban áll Immanuel Kant erkölcsfilozófiai felfogásával, valamint az európai eszmétörténet meghatározó irányzataival is.

A kutatás feltárta, hogy a vallásszabadság túlmutat a hit szabad megválasztásán és a vallási szertartások gyakorlásán, mivel egyszerre védi az egyén belső meggyőződését és annak közösségi megélését. Ez a kettős természet különösen hangsúlyossá teszi az állam szerepét, amelynek nem csupán tartózkodnia kell a jog indokolatlan korlátozásától, hanem aktívan biztosítania kell a vallásgyakorlás feltételeit. E tevőleges állami szerepvállalás elősegíti a pluralista társadalmakban a béke fenntartását, valamint a kulturális és a vallási sokszínűség értékékként való megőrzését.

Az alapjog-korlátozás kereteinek elemzése során megállapítható volt, hogy a legtöbb alapjog nem abszolút jellegű, ugyanakkor korlátozásuk csak szigorú alkotmányos feltételek mellett fogadható el. A kutatás eredményei azt mutatják, hogy szükségességi és arányossági

teszt megfelelő alkalmazása kulcsszerepet játszik a demokratikus jogállam stabilitásának megőrzésében, mivel kiegyensúlyozza az egyéni szabadság és a közérdek közötti viszonyt.

Kijelenthető, hogy az alapjogok egyetemes védelme napjainkra túllépte az állami szuverenitás kizárólagos kereteit, és egy többszintű, nemzetközi és európai garanciarendszer eszközévé vált. A modern jogrendszerek sikeressége azon múlik, hogy képesek-e alkalmazkodni a társadalmi és technológiai változásokhoz, valamint megfelelő válaszokat tudnak-e adni az új kihívásokra. A kutatás eredményei alapján megállapítható, hogy az alapjogvédelem jövője a folyamatos párbeszédben, a nemzetközi együttműködés erősítésében és az emberi méltóság központi szerepének megőrzésében rejlik.

2. Záró gondolatok a vallásszabadság európai fejlődéséről és joggyakorlatáról

Kopfer Noémi megállapítása alapján az alapjogok rendszere a modern társadalom egyik meghatározó garanciája az önkénnyel szemben. Ennek kapcsán fontos leszögezni, hogy az élethez és az emberi méltósághoz való jog „anyajognak” tekinthető, ezáltal minden szabadságjog, így a vallásszabadságnak is ez a forrása. Ez a megállapítás az egész portfólió szellemi háttérét adja.

A Katolikus Egyház II. Vatikáni Zsinata és annak *Dignitatis Humanae* nyilatkozata teológiai és elméleti áttörést hozott: a vallásszabadságot minden ember természetes jogaként deklarálta, ezzel pedig jelentősen megerősítette a globális emberi jogi konszenzust.

A Kramli Kinga által írt részben bemutatott fejlődési folyamat volt az, amely beemelte a vallásszabadságot a magánszféra belső meggyőződéséből a közösségi létezés és a kulturális identitás védelmezőjévé. A vallásszabadság komplexitása éppen abban rejlik, hogy egyszerre védi az egyén belső szabadságát, továbbá annak nyilvános és közösségi kinyilvánítását, így megköveteli az államtól a pluralizmus aktív védelmét.

Napjaink jogi garanciák rendszerét elsősorban az Emberi Jogok Európai Egyezményének 9. cikke és az Emberi Jogok Európai Bíróságának (EJEB) gyakorlata szavatolja. Az olyan mérőföldkőnek számító ítéletek, mint a Lautsi- vagy az Eweida-ügy, rávilágítottak arra a finomhangolásra, amelyet a bíróság az egyéni szabadság és a közérdek között végez. A mérlegelési jogkör (margin of appreciation) elismerése lehetővé teszi a tagállamok számára, hogy tiszteletben tartsák saját történelmi és kulturális örökségüket (például a feszület jelenlétét az állami iskolákban). Ugyanakkor a szükségességi és arányossági teszt alkalmazása gátat szab az önkénynek, biztosítva, hogy a korlátozás ne üritse ki a jog lényegi tartalmát.

A jövőre nézve megállapítható, hogy a pluralista és multikulturális társadalmakban az alapjogok közötti konfliktusok – különösen a vallásszabadság, a szólásszabadság és a diszkrimináció tilalma között – elkerülhetetlenek. Ezek a feszültségek azonban nem a jogrendszer gyengeségét, hanem annak dinamizmusát és életerejét jelzik.

Ahogy a portfólió elemzései igazolták: az alapjogvédelem jövője a folyamatos párbeszédben és abban a megalkuvást nem ismerő elvben rejlik, amely az embert minden körülmények között célként, és soha nem pusztán eszközként kezeli. Ez az a morális iránytű, amely Európát a jogállami biztonság jelenébe vezette.

3. Záró gondolatok a vallásszabadság és az értékközvetítés nevelésben betöltött szerepéről

A vallásszabadság és az oktatáshoz való jog a magyar jogrendszerben alkotmányos védelem alatt álló alapjogok, amelyek az oktatási rendszer működésének fontos kereteit határozzák meg. Az Alaptörvény rendelkezései, valamint a lelkiismereti és vallásszabadság jogáról szóló törvény és a köznevelési jogszabályok egyaránt biztosítják azt a lehetőséget, hogy a vallási közösségek részt vehessenek nevelési és oktatási feladatok ellátásában, illetve, hogy a szülők gyermekük vallási és erkölcsi neveléséről saját világnézetüknek megfelelően dönthessenek. A jogi szabályozás tehát egyszerre biztosítja a vallásszabadság érvényesülését, a világnézeti sokszínűség tiszteletben tartását, valamint az állam és a vallási közösségek együttműködésének lehetőségét a közösségi célok megvalósítása érdekében.

Az értékközvetítés egyik jelentős forrása a vallási hagyományok által közvetített univerzális erkölcsi értékrendszer, amely olyan alapelveket hangsúlyoz, mint az együttérzés, a segítőkészség, a felelősségvállalás és a mások iránti tisztelet. A vallási nevelés ezért nem kizárólag hitbéli kérdésként értelmezhető, hanem a közösségi normák és erkölcsi értékek közvetítésének egyik lehetséges formájaként is. A vallási szocializáció hatékonyságát azonban nagymértékben meghatározza a családi és intézményi nevelés összhangja, mivel a gyermekek számára a legmeghatározóbb mintákat közvetlen környezetük biztosítja.

A portfólióban bemutatott pedagógiai és pszichológiai megközelítések rámutatnak arra, hogy a közösséghez tartozás igénye, a normák elsajátítása és az erkölcsi orientáció kialakulása a gyermek fejlődésének alapvető elemei. A társas tanulás, a példakövetés és a közösségi tapasztalatok meghatározó szerepet játszanak abban, hogy a gyermekek miként sajátítják el a társadalom által elfogadott viselkedési mintákat és értékeket. Ebben a folyamatban az oktatási intézmények, például az óvoda, fontos szocializációs színtereket jelentenek, ahol a gyermekek a közösségi együttélés szabályaival és erkölcsi normákkal ismerkednek meg.

A vallásosság és a vallási értékközvetítés számos társadalomban a közösségi élet és a kulturális hagyományok elemi részét képezi. A jogi szabályozás, a pedagógiai gyakorlat és a fejlődéslélektani folyamatok egyaránt hozzájárulnak ahhoz, hogy a vallásszabadság érvényesülése mellett megvalósuljon az értékek és normák közvetítése is.

A vallásszabadság biztosítása ezért nemcsak jogi szempontból jelentős, hanem pszichológiai és közösségi értelemben is hozzájárul a társadalmi integrációhoz, a közösségi identitás kialakulásához, valamint a jól működő társadalmak fenntartásához.

4. Záró gondolatok: a hit és vallás integratív szemlélete a pszichológia szemüvegén keresztül

A vallás és a hit szabadsága az emberi méltóság egyik kulcsfontosságú összetevője, és a fentebb bemutatott kutatások és elméletek bizonyítják, hogy alapvető igazságigényén túl a mentális egészség és a megfelelő pszichológiai működés jelentős része lehet. Mindenképpen fontos lenne az emberi viselkedés tanulmányozásának, illetve az emberi lét elemi szükségleteinek feltérképezésénél a hit szerepét is vizsgálni az emberiség életében, ugyanis ahogy fentebb is olvashattuk, a vallás formáló ereje kihat az egyéni személyiségfejlődéstől a társadalmi működéseikig.

Sedikides és Brewer hierarchikus énrendszer modellje szerint a hit alapvető pszichológiai szükségleteket elégíthet ki és formálja az egyént az individuális és kapcsolati szelf szintjén, legyen szó az adott személy önbecsüléséről, bizonyos helyzetekben tapasztalt kontrollérzetéről, vagy a kötődési mintáiról. Ugyanakkor a kollektív szinten tapasztalt valahová tartozás szükséglete az, ami a legtöbb magyarázatot nyújthatja a társadalmi dinamikák megértéséhez.

A valahová tartozás szükséglete kapcsán került bemutatásra Tajfel szociális identitás elmélete, a csoporthoz való tartozás jelentősége, és ezeknek egészségpszichológiai hatásai. Példaként említhető Magh Mela fesztivál társas identitásból származó egészségvédő aspektusa (ahol a nem megfelelő higiéniai körülmények ellenére is a résztvevők egészségesebben tértek haza a társas identitásérzet miatt), vagy éppen a magány hiánya okozta neurobiológiai és idegrendszeri változásokra egy személy életében. A szociális identitás elméletét egészítették ki a rítusok, illetve az embereket összekapcsoló 'szuperragasztó' jelensége, ami szintén a társas identitást és a közösségen belüli kapcsolódásokat segíti elő, legyen szó közös, szinkronban végzett mozgásról vagy érzelmileg telített pillanatokról.

Ugyanakkor szintén a társadalmi folyamatok megértésének céljából elengedhetetlen a vallásos léttel járó negatívumokról szóló párbeszéd, legyen szó akár a vallási alapú

diszkriminációról vagy a radikalizációról. A dolgozatban bemutatott kutatások mind arra világítanak rá, hogy a vallási alapú diszkrimináció az azt elszenvedőt hajlamosabbá teszi a mentális és fizikai zavarokra és betegségekre.

Összefoglalva, a társadalom működésének vizsgálatakor mindenképp érdemes megfigyelni a pszichológia és vallásszabadság, illetve a hit együttesét, mert egy sokkal mélyebb és komplexebb megértést adhat az emberi méltóság függvényében.

VII. Felhasznált források

1. Kopfer Noémi dolgozatához használt források

2011. évi CCVI. törvény a lelkiismereti és vallásszabadság jogáról, valamint az egyházak, vallásfelekezetek és vallási közösségek jogállásáról. Elérhető:

<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100206.tv> [2025. 11. 28.]

23/1990 (XI. 31.) AB határozat. Elérhető: <https://njt.hu/jogszabaly/1990-23-30-75> [2026. 02. 04.]

64/1991 (XII. 17.) AB határozat. Elérhető: <https://njt.hu/jogszabaly/1991-64-30-75> [2026. 02. 04.]

30/1992. (V.26.) Alkotmánybírósági határozat. Elérhető:

[https://net.jogtar.hu/getpdf?docid=992H0030.AB&targetdate=&printTitle=30/1992.+\(V.+26.\)+AB+határozat&getdoc=1](https://net.jogtar.hu/getpdf?docid=992H0030.AB&targetdate=&printTitle=30/1992.+(V.+26.)+AB+határozat&getdoc=1) [2025. 11. 26.]

Alapvető jogok – Közzolgálati Online Lexikon. Elérhető: <https://lexikon.uni-nke.hu/szocikk/alapveto-jogok/> [2026. 01. 31.]

BALOGH Zsolt: Alapjogok korlátozása az új alkotmányban. = Pázmány Law Working Papers folyóirat, Vol. 2. No. 19. 2011.

BALOGH Zsolt – HAJAS Barnabás – SCHANDA Balázs: Alapjogok és alapvető kötelezettségek fogalma, értelmezése. Budapest, NKE, 2014. 20-23. p.

BARCSI Tamás: Az emberi méltóság filozófiája. = Elérhető:

<https://pea.lib.pte.hu/server/api/core/bitstreams/3041c4aa-3796-48e2-aa7c-1e344c05d927/content> [2025. 11. 27.]

Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata. Elérhető: <https://coe.int/hu/web/compass/the-universal-declaration-of-human-rights-full-version-> [2026. 01. 31.]

Emberi Jogok Európai Bírósága: Kérdések és válaszok. Elérhető:

https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/Questions_Answers_HUN [2026. 01. 31.]

Emberi Jogok Európai Egyezménye. Elérhető:

<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99300031.tv> [2025. 01. 31.]

ENSZ honlapja. Elérhető: <https://unis.unvienna.org/unis/hu/topics/the-un-in-general.html> [2026. 01. 31.]

EUR-Lex: Az Európai Unió Alapjogi Chartája. Elérhető: <https://eur-lex.europa.eu/HU/legal-content/summary/charter-of-fundamental-rights-of-the-european-union.html> 2026. 01. 31.]

GYÖRFI Tamás: A kortárs jogpozitívizmus perspektívái. Miskolc, Bíbor Kiadó, 2006.

KANT, Immanuel: Az erkölcsök metafizikájának alapvetése. A gyakorlati ész kritikája. Az erkölcsök metafizikája. Budapest, Gondolat Kiadó, 1991.

KOLTAY András: Az Emberi Jogok Európai Bírósága és a blaszfémia mint a szólásszabadság korlátja. = Iustum Aequum Salutare folyóirat, Vol. 13. No. 1. 2017.

KOLTAY András: A szólásszabadság alapvonalai. = Elérhető:

<https://jak.ppke.hu/storage/tinymce/uploads/Koltay-Andras-PhD.pdf?u=1bZ7Sd> [2025. 11. 30.]

KONDOROSI Ferenc: Globalizáció és emberi jogok, az emberi jogok jövője. In: TÓTH Judit – LEGÉNY Krisztián (szerk.): Összehasonlító alkotmányjog. Budapest, CompLex Kiadó, 2006.

KÖRNYEI Ágnes: Emberi jogok a nemzetközi kapcsolatokban. = Elérhető: [https://btk.ppke.hu/storage/tinymce/uploads/old/uploads/articles/4090/file/korneyi_agnes-emberi_jogok_a_nemzetkozi_kapcsolatokban\(1\).pdf](https://btk.ppke.hu/storage/tinymce/uploads/old/uploads/articles/4090/file/korneyi_agnes-emberi_jogok_a_nemzetkozi_kapcsolatokban(1).pdf) [2026. 01. 31.]

Magyarország Alaptörvénye. Elérhető: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100425.atv> [2025. 11. 27.]

NÁDOR Koppány Zsombor: Az Európai Unió céljai és értékei keresztény szemmel az emberi méltóság fogalmának tükrében. = Szent István Intézet. 2025. 02. 02. Elérhető: https://szentistvanintezet.hu/wp-content/uploads/2025/01/202410_Az_EU_celjai_es_ertekei_kereszteny_szemmel_1111-1.pdf [2025. 11. 27.]

Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya. Elérhető: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=97600008.tvr> [2026. 01. 31.]

PONGRÁCZ Alex: Az állam gazdaságpolitikai szerepvállalásának változásai. = Elérhető: https://epa.oszk.hu/04200/04294/00019/pdf/EPA04294_pro_publico_bono_2017_3_168-195.pdf [2026. 02. 02.]

SÁRI János – SOMODY Bernadette: Alapjogok. 4., átdolgozott kiadás, Budapest, Osiris Kiadó, 2008.

SCHANDA Balázs: Keresztény kultúra – Állam és egyház – vallásszabadság: Tanulmányok a vallásszabadság és az állami egyházjog köréből. Budapest, Pázmány Press, 2022.

SCHANDA Balázs – KRÚDY Domonkos: A vallási identitás, mint az emberi méltóság alapja: az emberi méltóság és a vallási önazonosság védelme. = Iustum Aequum Salutare folyóirat, Vol. 19. No. 4. 2023.

TÉGLÁSI András: Az alapvető jogokról általában. In: CSERNY Ákos (szerk.): Alkotmányjog. Budapest, NKE Szolgáltató Kft., 2013.

Teremtés könyve

ZAKARIÁS Kinga: Az alapjogok fogalma. = Elérhető: <https://ijoten.hu/uploads/az-alapjogok-fogalma.pdf> [2026. 02. 02.]

ZAKARIÁS Kinga: Az emberi méltósághoz való jog. = Elérhető: <https://ijoten.hu/uploads/az-emberi-meltosaghoz-valo-jog.pdf> [2026. 02. 03.]

2. Kramli Kinga dolgozatához használt források

A II. Vatikáni Zsinat DIGNITATIS HUMANAЕ kezdetű deklarációja a vallásszabadságról. Elérhető: https://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_decl_19651207_dignitatis-humanae_hu.html [2025. december 5.]

Az Alkotmánybíróság 6/2021. (II. 19.) AB Határozata. Elérhető: [https://public.mkab.hu/dev/dontesek.nsf/0/2eb4293fcc9ca5ccc125857b005c5e20/\\$FILE/6_2021%20AB%20hat%C3%A1rozat.pdf](https://public.mkab.hu/dev/dontesek.nsf/0/2eb4293fcc9ca5ccc125857b005c5e20/$FILE/6_2021%20AB%20hat%C3%A1rozat.pdf) [2025. december 5.]

Az Emberi és Polgári Jogok Nyilatkozata Elérhető: <https://mek.oszk.hu/00000/00056/html/228.htm> [2025. december 5.]

Az Európai Unió Alapjogi Chartája. Elérhető: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:12016P/TXT> [2025. december 5.]

Az Európai Unióról Szóló Szerződés Egységes Szerkezetbe Foglalt Változata. = Az Európai Unió Hivatalos Lapja. 2010. Elérhető: https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:2bf140bf-a3f8-4ab2-b506-fd71826e6da6.0007.02/DOC_1&format=PDF [2026. február 10.]

BÉRES Merse Máté: Christopher Dawson és a keresztény Európa történeti horizontja. Budapest, Szent István Intézet, 2025. Elérhető: https://szentistvanintezet.hu/wp-content/uploads/2025/11/Dawson_es_a_kereszteny_europa_web.pdf [2026. február 10.]

Dr. NÁDOR Koppány Zsombor: Az EU céljai és értékei keresztény szemmel az emberi méltóság fogalmának a tükrében. Budapest, Szent István Intézet, 2024. Elérhető: https://szentistvanintezet.hu/wp-content/uploads/2026/02/01_Az_EU_celjai_es_ertekei_kereszteny_szemmel_2026_web_0116.pdf [2026. február 10.]

Emberi Jogok Európai Bírósága: Az EJEB 50 kérdésben. 2021. Elérhető: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/50questions_hun [2026. február 10.]

Emberi Jogok Európai Egyezménye. Elérhető: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_hun [2025. december 5.]

Eweida és társai Egyesült Királyság elleni ügye (48.420/10, 59.842/10, 51.671/10., 36.516/10.) Elérhető: <https://kuria-birosag.hu/hu/ejeb/eweida-es-tarsai-egyesult-kiralysag-elleni-ugye-4842010-5984210-5167110-3651610> [2025. december 5.]

II. JÁNOS PÁL PÁPA: Ecclesia in Europa Ecclesia in Europa. 2003. Elérhető: https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/hu/apost_exhortations/documents/hf_jp-ii_exh_20030628_ecclesia-in-europa.html [2025. december 5.]

KIRÁLY Miklós: Európa keresztény gyökerei és az alkotmányos szerződés. = Iustum Aequum Salutare, Vol. 2006. No. 3-4. 2006. Elérhető: <https://szakcikkadatbazis.hu/doc/1569763> [2026. február 10.]

KÖBEL Szilvia (szerk.): Az állami és a felekezeti egyházjog alapjai. Budapest, Patrocinium Kiadó, 2022.

Lautsi v. Italy, Application no. 30814/06, judgement of 3 november 2009. Elérhető: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-104040%22%5D%7D> [2025. december 5.]

LOCKE, John: Levél a vallási türelemről. In: Mátrai László-Szigeti József (szerk.): Latin szöveg és magyar fordítás - Filozófiai írók tára. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1973.

Magyarország Alaptörvénye Elérhető: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100425.atv> [2025. december 5.]

Metropolitan church of Bessarabia and others v. Moldova, Application no. 45701/99, judgement of 27 March 2002. Elérhető: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-59985%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-59985%22]}) [2025. december 5.]

MOLNÁR Csaba: Alapjogi kalandozások a Tízparancsolat alapján – szemelvények az Alkotmánybíróság gyakorlatából. = Fontes Iuris. Vol. 8. No. 4. 2022. Elérhető: <file:///C:/Users/Rendszergazda/Downloads/12749-Cikk%20sz%C3%B6veg-53758-1-10-20230927.pdf> [2025. december 8.]

Nemzetközi Teológia Bizottság. Elérhető: https://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/cti_documents/rc_con_cfaith_pro_14071997_ictheology_hu.html [2025. december 5.]

Nemzetközi Teológia Bizottság: A mindenki javát szolgáló vallásszabadság. Korunk kihívásainak teológiai megközelítése. Elérhető: https://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/cti_documents/rc_cti_20190426_liberta-religiosa_hu.html [2025. december 5.]

POLGÁRI Eszter: A tagállamoknak biztosított mérlegelési szabadság doktrínája az Emberi Jogok Európai Bíróságának gyakorlatában. = Állam- és Jogtudomány, Vol. 2017. No. 4. 2017. Elérhető: <https://szakcikkadatbazis.hu/doc/5757680> [2026. február 10.]

SCHANDA Balázs: Keresztény kultúra – állam és egyház – vallásszabadság. Tanulmányok a vallásszabadság és az állami egyházjog köréből. In: Szabó István (szerk.): A Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és államtudományi karának könyvei. Tanulmányok 47. Budapest, Pázmány Press, 2022. Elérhető: https://publikacio.ppke.hu/id/eprint/1102/1/Kereszteny_kultura_Allam_es_egyhaz_Valasszabadsag.pdf [2025. december 5.]

SCHANDA Balázs: Vallásszabadság, közjó, keresztény kultúra Szempontok új (rég)i alapok kereséséhez. = Acta Humana. Vol.8. No. 3. 2020. Elérhető: https://real.mtak.hu/118414/1/WEB-ActaHumana2020_3-9_SchandaB_169-183.pdf [2025. december 5.]

T.S. Eliot: A kultúra meghatározása. Budapest, Szent István Társulat, 2003.

Treaty of Amsterdam. Elérhető: https://www.cvce.eu/content/publication/1999/1/1/578ebb8e-d641-4650-b1e3-3b3a795e01c9/publishable_en.pdf [2026. február 10.]

VATICAN NEWS: Robert Schuman, Father of European Unity, on Path to Sainthood . 2021. Elérhető: <https://www.vaticannews.va/en/pope/news/2021-06/robert-schuman-father-of-european-unity-on-path-to-sainthood.html> [2026. február. 10.]

XXIII. JÁNOS PÁPA: Pacem in Terris. 1963. Elérhető: https://www.vatican.va/content/john-xxiii/en/encyclicals/documents/hf_j-xxiii_enc_11041963_pacem.html [2025. december 5.]

3. Tóth Emese dolgozatához használt források

2011. évi CCVI. törvény a lelkiismereti és vallásszabadság jogáról, valamint az egyházak, vallásfelekezetek és vallási közösségek jogállásáról Elérhető:

<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100206.tv> [2025. december 6.]

2011. évi CXCV. törvény a nemzeti köznevelésről Elérhető:

<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100190.tv> [2025. december 6.]

363/2012. (XII. 17.) Korm. rendelet az Óvodai nevelés országos alapprogramjáról. Elérhető:

<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1200363.kor> [2025. december 6.]

AGASHE, Sayli – KUMAR, Sunil – RAI, Rishabh: Exploring the Relationship Between Social Ties and Resilience From Evolutionary Framework. = Frontiers in Human Dynamics, Vol. 3. 2021.

CSATÓ, Anita: Az érzelmi intelligencia fejlesztésének elméleti és módszertani lehetőségei az etika- és irodalomoktatás közötti tantárgyi koncentráció tükrében. = Doktori (PhD) értekezés, Eszterházy Károly Katolikus Egyetem, Neveléstudományi Doktori Iskola, 2025.

DEMPSTER, Monica: An exploration of character education as a tool of 'moral repair' in the developing world. = Journal of Religious Education, Vol. 68. 2020. 249–265. p. Elérhető:

<https://doi.org/10.1007/s40839-020-00107-5> [2025. december 6.]

GERENCSÉR Balázs Szabolcs: A művelődéshez való jog. 2021.01.05. JAKAB András – KÖNCZÖL Miklós – MENYHÁRD Attila – SULYOK Gábor (szerk.): Internetes Jogtudományi Enciklopédia (Alkotmányjog rovat, rovatszerkesztő: BODNÁR Eszter, JAKAB András) Elérhető: <http://ijoten.hu/szocikk/a-muvelodeshez-valo-jog> [2025. december 6.]

HALÁSZ, Gábor: Az oktatási rendszer. Budapest, Műszaki Könyvkiadó, 2001. Elérhető: https://halaszg.elte.hu/download/Oktatasi%20rendszer%20-%20HTML.htm#_ftn1 [2025. december 6.]

HORNER, V – WIHITEN, A: Casual knowledge and imitation/emulation switching in chimpanzees (Pan troglodytes) and children (Homo sapiens). = Animal Cognition, Vol. 8. No. 3. 2024.

LANGENHOFF, Antonia F. – DAHL, Audun – SRINIVASAN, Mahesh: Preschoolers learn new moral and conventional norms from direct experiences. = Journal of Experimental Child Psychology, Vol. 215. 2022. 105322. p. Elérhető: <https://doi.org/10.1016/j.jecp.2021.105322> [2026.02.12.]

LEGARE, C. H – NIELSEN, M: Imitation and innovation: The dual engines of cultural learning. = Trends in Cognitive Sciences, Vol. 19. No. II. 2015.

LYONS, D. E – et al.: The scope and limites of overimitation in the transmission of artefact culture. = Philosophical Transactions of the Royal Society B: Biological Sciences, Vol. 366. No. 1567. 2011.

Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.) Elérhető:

<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100425.atv> [2025. december.06.]

OVER, H – CARPENTER, M: Putting the social into social learning. Explaining both selectivity and fidelity in children's copying behaviour. = Journal of Comparative Psychology, Vol. 126. No. 2. 2012.

PUSZTAI, Gabriella – ROSTA, Gergely: Does Home or School Matter More? The Effect of Family and Institutional Socialization on Religiosity: The Case of Hungarian Youth. = Education Sciences, Vol. 13. No. 12. 2023. 1209. p. Elérhető: <https://doi.org/10.3390/educsci13121209> [2025. december 6.]

RAKOCZY, H – WARNEKEN, F – TOMASELLO, M: The sources of normativity: Young children's awareness of the normative structure of games. = Developmental Psychology, Vol. 44. No. 3. 2008.

SANTI, Elena-Ancuța: The role of religious education in the moral development of preschoolers. = Romanian Journal of School Psychology, Vol. 8. No. 15. 2015.

TEMIZ, Nida: A lesson plan model for character education in primary education. = Educational Research and Reviews, Vol. 14. No. 4. 2019. 130–139. p. Elérhető: <http://www.academicjournals.org/ERR> [2025. december 6.]

WATSON-JONES, R – WHITEHOUSE, H – LEGARE, C: In-Group ostracism increases highly-fidelity imagination in early childhood. = Psychological Science, Vol. 24. No. 1. 2025.

XYGALATAS, Dimitris: Ritual - How Seemingly Senseless Acts Make Life Worth Living. London, Profile Books, 2022.

4. Csobán Zsófia által felhasznált források

ALNABULSI, Hani - DRURY, John: Social identification moderates the effect of crowd density on safety at the Hajj. = Proceedings of the National Academy of Sciences, Vol. 111. No. 25. 2014.

AMIT, Sajid - AL KAFY, Abdulla: A systematic literature review on preventing violent extremism = Journal of Adolescence, 2022.

GEBAUER, Jochen E. - SEDIKIDES, Constantine - NEBERICH Wiebke: Religiosity, self-esteem, and psychological adjustment: on the cross-cultural specificity of the benefits of religiosity. = Psychol Sci, Vol. 23. 2012.

HASLAM, Cathrine - JETTEN, Jolanda - CRUWYS, Tegan - DINGLE, Genevieve A. - HASLAM, S. Alexander: The New Psychology of Health - Unlocking the Social Cure. New York, Routledge, 2018.

JORDANOVA, Vesna - CRAWFORD, Mike J. - MCMANUS, Sally - BEBBINGTON, Paul - BRUGHA, Traolach: Religious discrimination and common mental disorders in England: a nationally representative population-based study. = Soc Psychiatry Psychiatr Epidemiol, Vol. 50. 2015.

PERRY, Bruce D. – SZALAVITZ, Maia: A ketrecbe zárt fiú és más történetek egy gyermekpszichiáter jegyzetfüzetéből. Budapest, Park Könyvkiadó, 2024.

SCHEITL, Christopher P. - ECKLUND, Elaine Howard - FROST, Jacqui: The Association between Religious Discrimination and Health: Disaggregating by Types of Discrimination Experiences, Religious Tradition, and Forms of Health. = Journal for the Scientific Study of Religion, Vol. 62. No. 4. 2023.

SCHEITL, Christopher P. - ECKLUND, Elaine Howard: Individuals' Experiences with Religious Hostility, Discrimination, and Violence: Findings from a New National Survey. = Socius: Sociological Research for a Dynamic World, Vol. 6. 2020.

SEDIKIDES, Constantine - BREWER, Marilyn: Individual self, relational self, collective self. Philadelphia, PA: Psychology Press, 2001.

SEDIKIDES, Constantine - GEBAUER, Jochen E.: Do religious people self-enhance? = Current Opinion in Psychology, Vol. 40. 2021.

SEDIKIDES, Constantine - GEBAUER, Jochen E.: Religion and the self. = Religion, personality, and social behaviour. Psychology Press, 2014.

TED-Ed: What happens to your brain without any social contact? - Terry Kupers. 2025.07.17. Elérhető: <https://www.youtube.com/watch?v=USW8yf4L-R4> [2025.12.05.]

The School of Life: PSYCHOTHERAPY - John Bowlby. 2015.03.27. Elérhető: <https://www.youtube.com/watch?v=3LM0nE81mIE&rc=1> [2025.12.05.]

XYGALATAS, Dimitris: A rítusok ereje - Modern emberek ősi szokásai. Open Books, 2024.

XYGALATAS, Dimitris: A rítusok ereje - Modern emberek ősi szokásai. Open Books, 2024.